

TORIL B. LYGSTAD • EDEL MONSEN

OAHPAHEADDJIBAGADUS

TORIL B. LYGSTAD • EDEL MONSEN

VÁRIIN 2

Fáddágiha 3.-4. ceahkkái

ČálliidLágádus

SISDOALLU

1. GEALBOULBMILAT	4
2. SISDOALU, BARGOVUGIID JA ÁVDNASIID OPPALAŠGEAHČASTAT	5
3. HÁMÁDAT: OVDABARGU, OLGOBARGU JA MAŇNEBARGU	7
4. SIIDDUS SIIDUI BAGADUS	10
s. 3-4: Ovdasátni ja oahpahusulbmil	10
s. 5: Váris	10
s. 6: Muittátgo?	11
s. 7: Mii geardduhit ja oahppat odđa sániid	11
s. 8: Alfabehta	14
s. 9: 1. Bustávabivdu	16
s. 10: 2. Báikenamat	17
s. 11: 3. Luonddunamahusat	18
s. 12: 4. Goahtesadji váris	18
s. 13: 5. Goahtesajis	20
s. 14: 6. Lávkkas	20
s. 15-17: Meahcceskuvla váris	21
s. 18: 7. Guhtemuš cealkka lea riekta?	22
s. 19: 8. Lohkan ja čállin	22
s. 20: 9. Dolastallat	23
s. 21: 10. Dolastallat	23
s. 22: 11. Njálmmálaš hárjehus	25
s. 23: Meahcceskuvla váris	26
s. 24: 12. Váris	26
s. 25: 13. Árvádusat	26
s. 26: Eallit váris	27
s. 27: 14. Eallit váris	28
s. 28: Meahci eallit	29
s. 29: 15. Eallit váris	30
s. 30: 16. Eallit váris	30
s. 31: 17. Gárddis	30
s. 32: Lottit váris	31
s. 33: 18. Lottit váris	32
s. 34: <i>Rievssahat, Čieža čáppa, čáhppes cizáža</i>	32
s. 35: 19. Lottit váris	32
s. 36: 20. Duohta vai gielis	33
s. 37: 21. Vearbbat	33
s. 38: 22. Maid mii dahkat meahcceskuvllas?	34
s. 39: 23. Govat	34
s. 40: 24. Biktasat	35
s. 41: 25. Gávnnatgo bálgá?	36
s. 42: Logut 0-20: 26. Logut	37
s. 43: 27. Logut	38
s. 44: 28. Čállin	38

s. 45: Vahkkobeavvit, biellu	38
s. 46: 29. Diibmoplána meahcceskuvllas	40
s. 47: 30. Seaidneáviisa	40
s. 48: 31. Oahppit meahcceskuvllas	41
s. 48: 32. Mat leat govas?	41
5. OLGOBARGU	42
Mii vuolgit meahcceskuvlii	42
Lávostallan	42
Dolastallan	43
Goahtesajis	45
Lávkkas	45
Luonddubálggis	46
Biebmu	47
Lávlagat ja stoahkan	48
Sámi báikenamat	51
Njoarosteapmi	51
Šattut	52

1. Gealboulmilat

Dán oahpaheaddjibagadusa oppalaš oasi kapihttalis 7 ovdanbuvttiime tabealla, mii čájeha oahppigihppagiid ja gealboulmiliid ovtastusa Máhttoloktema mielde. Vulobealde lea oppalašgeahčastat mii čájeha gealboulmiliid mat gustojit dássái 1b ja 2b. Ja vaikko moai VVV:s letne válljen giddet fuopmášumi fágaidgaskasašvuhtii ja sámi kultuvrra iešguđegelágán beliide, de guoskkahetne máŋga ulbmila, muhto ean buot ovttavuođalaččat gal.

Sámediggi ii leat ruhtadan ollásit daid oahppoávdnasiid otná rádjái. Liŋkkat mat čujuhit iešguđet osiide leat dan sivas čihkosis geavaheaddjiide.

DÁSSI 1B	DÁSSI 2B
<p>Njálmálaš gulahallan Oahppi galgá máhttit:</p> <ul style="list-style-type: none"> • guldalit, duhkoraddat ja geahččaladdat sámi giellajienai-guin, stávvaliiguin, sániiguin, riimmaiguin, ritmmaiguin ja nuohtain (intonašuvnnain) • dadjat sániid ja álkis cealkagiid • buorástahttit, giitit ja mitalit gii son lea • mitalit iežas ja earáid birra • guldalit njálmálaš teavsttaid ja dovdát sániid ja dajaldagaidda mat gullet árgabeaivválaš dilálašvuođaide • oassálastit hárbjeha árgabeaivválaš humademiide • háladit govaid birra álkis dajaldagaiguin • lohkat 0-100 ja atnit loguid álkis háladeamis <p>Čálalaš gulahallan Oahppi galgá máhttit:</p> <ul style="list-style-type: none"> • lohkat stuorra ja smávva bustávaid • juohkit sániid stávvaliidda • dovdát sátnegovaid • lohkat oanehis sániid ja stávvaliid báhpáris ja šearpmas • čállit smávva ja stuorra bustávaid ja geahččaladdat sániiguin iežas giehtačállošis ja boallobeavddis • bidjat oktii álkis sániid oanehis cealkkan <p>Giella, kultuvra ja girjjálašvuohta Oahppi galgá máhttit:</p> <ul style="list-style-type: none"> • hupmat sámegeiela ja dárogeiela giellajiena ja bustáva ovtastusa birra • geahččaladdat sátnehámiiguin ja háladit sátnehámiid ja mearkkahuserohusaid birra • háladit sámi geiela ja dilálašvuođaid birra main veadjá leamen ávkkálaš máhttit sámegeiela • guldalit ja leat mielde juigosiid, lávlagiid, riimmaid ja hoahkamiid ovdanbuktimis • guldalit ja dovdát geiela álkis mitalusaid, máidnasiid, govaid, spealuid ja tv-prográmmaid bokte • atnit vahkkobeivviid, mánuid ja gávccii jagiáiggi nama-husaid • atnit vahkkobeivviid, mánuid ja gávccii jagiáiggi namahusaid atnit sámi bivttasnamahusaid • dovdát iešguđege guovllu sámi gávttiid 	<p>Njálmálaš gulahallan Oahppi galgá máhttit:</p> <ul style="list-style-type: none"> • guldalit, áddet ja cealkit álkis dieđáhusaid ja bagadusaid • guldalit ja áddet álkis sártnodemiid, máidnasiid ja mitalusaid • sártnodit árgabeaivválaš dilálašvuođaid birra • jearrat ja vástidit álkis jearaldagaidda • oassálastit rollaspealuide ja dramatiseremiidda • lohkat 1000 rádjai ja atnit loguid albmadiid áiggiid ja dáhtoniid <p>Čálalaš gulahallan Oahppi galgá máhttit:</p> <ul style="list-style-type: none"> • lohkat ja čállit sámi alfabehta • lohkat, áddet ja čállit álkis dieđáhusaid iežas giehta-čállagiin ja boallobeavddis • lohkat álkis teavsttaid, máidnasiid ja mitalusaid ja báhkkošis sisdoalu ádejjumi • čállit álkis teavsttaid árgabeaivválaš dilálašvuođaid birra <p>Giella, kultuvra ja girjjálašvuohta Oahppi galgá máhttit:</p> <ul style="list-style-type: none"> • dovdát dajaldagaidda vássánaiggiis, dálááiggiis ja boahpte-áiggiis sártnodit geiela ja giellasehkkemis • lohkat árvádusaid, sátnevádjasiid ja vitssaid • guldalit ja lohkat sámi máidnasiid ja mitalusaid ja sártnodit sisdoalus • geavahit biepmuide gulli doahpigiid sártnodettiin sámi biepmuid birra • geavahit dábaččamus sániid mat gullet lagaš bearrašii ja fuolkegoddái

2. Sisdoalu, bargovugiid ja ávdnasiid oppalašgeahčastat

Ulbmilat ja oasse-ávdnasat	Oahppanulbmilat: <ul style="list-style-type: none"> máhttit sániid dávviriin mat leat goahtesajis máhttit mitalit mii sus lea mátkelávkkas máhttit mitalit maid dárbbabaš dola dahkamii máhttit sámegealsániid <i>ealli, lodd, šaddu, boazogárdi, čoarvi, suohpan, dollasadji</i> namahit uhcimustá golbma lotti ja golbma ealli várís máhttit namahit uhcimustá golbma šattu várís máhttit muhtin sámi luonddu-namahusaid máhttit muhtin sámi báike-namaid máhttit lávlaga <i>Meahci eallit</i> 	Oasseávdnasat: <ul style="list-style-type: none"> Alfabehta Luonddunamahusat Báikenamat Goahtesadji Lávkkas Dolastallat Várís Eallit várís Gárddis Lottit várís Biktasat Logut Šattut 	Giellaoahppa: <ul style="list-style-type: none"> alfabehta sámi diftonggat habitiiva jearransánit sátneluohkát: substantiivvat ja vearbbat suopmanerohusat áigedajaldagat: vahkkobeavvit genitiivvas ja diibmoáiggit logut: vuođđologut ja vuorro-lohkosánit
Bargovuogit	Lohkat: <ul style="list-style-type: none"> sániid ja cealkagiid govvateavsttaid árvadásaid lohkanteavsttaid bagadusaid bargobihtáin ja spealuin tabealla: <i>Diibmoplána</i> 	Sárgut/ivdnet: <ul style="list-style-type: none"> luonddunamahusaid sárgáid sániid ja govaid gaskii sárgáid dáru ja sámi sániid gaskii elliid ja lottiid, goahtesaji sárgut bagadusaid mielde ivdnet gova bagadusaid mielde 	Guldalit ja hupmat: <ul style="list-style-type: none"> jeerrat gažaldagaid vástidit gažaldagaid sártnodit mitalit ovdanbuktit iežas barggu guldalit bagadusaid spealuin guldalit go earát mitalit guldalit go jitnosit lohkkovjuvvo guldalit bagadusaid guldalit lávlagiid dramatiseret
	Čállit: <ul style="list-style-type: none"> bustávid mat váilot sániin sániid mat váilot cealkagiin sániid ja cealkagiid govaid báikenamaid ja luonddunamahusaid vástadásaid gažaldagaide jorgalit cealkagiid 	Lávlagat ja hoahkamat: <ul style="list-style-type: none"> <i>Illu lea mielas</i> <i>Rievssahat</i> <i>Bierdna nohká</i> <i>Meahci eallit</i> <i>Suga fatnasiin</i> <i>Eallu lea dal gárddis,</i> <i>Alfabehtalávlla</i> Hoahkamat: <ul style="list-style-type: none"> <i>Čieža čáppa, čáhpes cizáža</i> <i>Vázzit meahccái</i> 	Duhkoraddan ja praktihkalaš bargobihtát skuvllas: <ul style="list-style-type: none"> geahčat filmma ráhkadit šaddočájáhusa iešguđelágan sátneohppan-hárjehusat speallat breahhtaspealuid speallat biŋgo speallat memory ráhkadit biepmu leat mielde lávlumis ja lávlun-stohkosiin dramatiseret
	Praktihkalaš bargobihtáevttohusat/giedde-bargoevttohusat meahcceskuvlii: <ul style="list-style-type: none"> cegget leirra ja cahkkehit dola, ráhkadit biepmu luonddubálggis njoarosteapmi stoahkanaktivitehtat, lávlun ja dráma murjen čoaggit šattuid 		

<p>Lasse-ávdnasat</p>	<p>Oppalaš mildosat VVV 1-4 Bingobreahtta, Bustávva- ja sátnebingo Mitalus: Dolastallan Sätnelistu: Goahtesaji barggut ja doaimmat váris Sätnelistu: Kulturhistorjá Sätnelistu: Luonddunamahusat Sätnelistu: Málestít Bagadusat Lávlagat: Lávlagat ja hoahkamat Vástádusakoarttat, Duohta vai gielis Bagadus bingospealuide Bagadus labyrintaspealuid geavaheapmái Bagadus sátneoahppankoarttaid geavaheapmái Bagadus cealkabuđaldusa geavaheapmái Bagadus jearaldatkoarttaid geavaheapmái</p> <p>Váriin 2 mildosat: 1: Geahččaleami evttohusat 2: Oza elliid 3: Sätnelistospeallu 4: Luonddubálggisevttohusat 5: Buđaldusspealloboallu 6: Luonddubálgá vástádusakoarttat</p>	<p>Sátneoahppankoarttat: Eallit váris, govva-govva (<i>Váriin 1</i>) Eallit váris, govva-teaksta (<i>Váriin 1-2</i>) Lottit váris, govva-govva (<i>Váriin 1</i>) Lottit váris, govva-teaksta (<i>Váriin 1-2</i>) Lávkkas 1, govva-govva (<i>Váriin 1</i>) Lávkkas 1, govva-teaksta (<i>Váriin 1-2</i>) Lávkkas 2, govva-teaksta (<i>Váriin 2</i>) Váris, govva-teaksta (<i>Váriin 2</i>) Dolastallan, (<i>Váriin 2</i>)</p> <p>Bingo: Ealle- ja loddebingo (<i>Váriin 2</i>) Várrebingo 2, (<i>Váriin 2</i>)</p> <p>Breahttaspealut: Várrelabyrinta 1 Várrelabyrinta 2 Váris</p> <p>Jearaldatkoarttat: Jearaldagat (<i>Váriin 2</i>)</p> <p>Cealkabuđaldus: Dolastallan Ivnnit Meahcceskuvllas</p> <p>Civzakoarttat: Logut 2 (<i>VVV 2</i>) Ivnnit 2 (<i>VVV2</i>) Eallit váris Lottit váris</p>	<p>Sátnebanjkoarttat: muorat, dolla, riššat, beassi, goavdi, lávvu, lávka, geađgi, gáffal, baste, niibi, guksi, niesti, láibi, bassinsággi, termosbohtal, nohkkanseahkka, šuhkoláda, duollji, gahpir, fáhcat, leasttut, ullobáidi, ullobuvssat, arvejáhkka, skuovat, ealli, loddi, šaddu, čoarvi, gárdi, suohpan, dollagáddi</p> <p>Plánššat: Alfabehta Divrrit Dolastallan Eallit váris Ivnnit Jeahkát ja sámmát Lávostallan Lávus Lieđit ja dakjasat Logut 0 -10 Logut 11 - 20 Logut 10, 20 ... 100 Lottit váris Meahcceskuvllas Sáivaguolit</p>
------------------------------	---	--	--

3. Hámádat: Ovdabargu, olgobargu ja mañjebargu

Dán oahpaheaddjebagadusa oppalaš oasis (gč. kapihtal 10) meroštalaime dan vihtta muttu mat meahcceskuvllas galggašedje leat. Dás giddejetne fuopmášumi dan golmma muddui main ávdnasat leat heivehuvvon dihto fáddái ja ahkeceahkkái, namalassii ovdabargui, gieddebargui ja mañjebargui, ja bagadetne earenoamážit din geat galgabehtet bargat *Váriin 2*. Ohpihii deattastetne ahte buot dát muttut lea deatalaččat čiekŋalitoahppamii, mii maiddáa lea guovddáš áhta [Fremtidens skole/Boahhteáiggi skuvllas](#).

OVDABARGU

Vái oahppit galget buoremus lági mielde ávkašuvvat giella-oahpahas meahcis, de lea ovdabargu skuvllas deatalaš. Moai letne vásihan ahte oahppit sihke árttalaččabut oahppet ja lassin muitet sániid ja dajaldagaid buorebut jus sii meahcceskuvlla veagas ovddalgihtii leat boktán duogášmáhttuset ja áicán maid galget oahppat. Buorre ovdabargu dahká nappo vuđđosa oahppamii ovddosguvlui.

Moai oaivildetne ahte golbma diimmu luohkkálatnjaaktiiviteahtat leat áibba uhcimusgáibádus ovdabargui, muhto sáhtta áinnas atnit sakka eanet diimmuid. Diimmut eai galggašii čohkkejuvvot ovttá beaivái, dasgo oahppit galggašedje oážžut dili vuodjudit oahpa diimmuid gaskkas – ja áinnas bargat dainna veaháš ruovttus maid.

Váriin 2 álgosiiddut leat oaivilduvvon ráhkkaneapmin din iežadet meahcceskuvlii. Moai letne eastan «bealljemerkenis» dihto logu siidduid oahppigihppagis ovdabargui, dasgo meahcceskuvla lágiduvvo iešguđege láhkai iešguđege guovllus Sámis: Muhtin skuvllain leat meahcceskuvllat nugo misge, eará skuvllat ovttasbarget giellalávvguid/giellačoahkanemiid hárrái, ja fas earáin leat mánga oanehet meahcceskuvlla beaivelahkkin dahje olles beaivin mat leat biđgejuvvon miehtá skuvlajagi.

Dasgo mii Olmmáivákki skuvllas leat várren áiggi meahcceskuvlaseamet nuppi vahkkui mañjá go skuvla lea álgán čakčat, de lea mis veaháš uhccán áigi ovdabargui: Dávjá mii eat olle guhkkeli go siidui 7 ovdal go galgat sirdit luohkkálanja olggos. Buot buoremus lea jus sáhtta guhkibut bargat, jus lágideami dáfus nu soahpá. Molssaevttolaččat, jus ii galgga leat mángga-beaivásaš meahcceskuvla ollege, muhto jus galget baicca smávva olgomátkkážat, de sáhtta *Váriin 2* iešguđege fáttáin bargat dan ortnegis go háliida, ja meahcceskuvllas geavahit praktihkalaš aktiviteahtaid gihppaga bargobihtáid gaskkas.

OLGOBARGU

Gieddebargguin oaivvildetne meahcceskuvlla sisdoalu ja praktihkalaš aktiviteahtaid. Dán bagadusa kapihttalas 5 gávnnat guoigalusaid mo sáhtát plánet ja čađahit iešguđegelágan aktiviteahtaid nu ahte oahppit ožžot oahppanbohtosa meahcceskuvllas. Moai letne maid váldán mielde sátn- ja dajaldatovdamearkkaid mat sáhttet leat ávkkálaččat.

Muitte váldit mielde kámera ja juohkit ovddasvástádusa govemis buot aktiviteahtaid, dasgo iežaset govat sáhttet maiddái leat deatalaš oassi mañebarggus.

MAÑEBARGU

Mañebargguin oaivvildetne barggu man oahppit barget skuvllas olgoaktiviteahtaid mañjá. Mañebargu lea earret eará organiseret ja systemiseret daid, maid oahppi lea vásihan ja dovddiidan luonddus, ja hárjehallat sániid ja dadjanvugiid maid oahppi lea gullan doppe. Nugo áigeatnu ovdabargui lea sorja-vaš meahcceskuvlla rámmafáktoriin, nu lea maiddái áigeatnu mañebargui. Beroškeahttá rámmafáktoriin lea *Váriin 2* ráhkaduvvon addin dihtii ohppiide vejolašvuoda bargat buot fáttáiguin mat leat ovdanbuktojuvvon álggahettiin. Guđe muttus iešguđege bargobihtta galgá čovdojuvvot, mearridat don gii leat oahpaheaddji. Moai ean leat nappo «bealljemerken» earenoamáš beliid mañebarggus.

Sáhtta diehttelasat bargat gihppaga teavsttaiguin ja bargobihtáiguin vaikko ii leat leamaš meahcceskuvllas, dahje ii leat bargan buot fáttáiguin sámegeallii olgun. Dalle ferte bargat vuđolaččabut iešguđege áđain, dasgo ohppiin eai leat nu galle čujuhusčuoggá, dovddiidusa ja «fakki» maidda hennejit sániid ja dajaldagaid go sis geat leat fitnan meahcis ja leat gullan ja geavahan giela praktihkalaš dilálašvuodain.

Lea čielggas ahte mađe eanet oahppit leat bargan fáttáin ovdabarggus dahje gieddebargomuttus, dađe álkibut ipmirdit mañebargomuttus – oahpes áššit ipmirduvvojit dávjá «álkin», ja ipmirduvvojit johtileappot go dat mat leat ođđasat ja váddásat.

Buot diimmuid mañebargui ii berre čohkket ovtta dahje guovtti beaivái, dasgo oahppit dárbašit áiggi giedahallat ja vuodjudit oahppanávdnasiid diimmuid gaska, ja áinnas bargat veaháš ruovttus maid vái ožžot nu buori oahpanbohtosa go vejolaš. Sáhtta áinnas geavahit olles dahje bealle beaivvi mañebargui dalá mañjá meahcceskuvlabeivviid/fáddábeivviid, muhto ferte maiddái várret diimmuid vahkuin das mañjá. Olmmaivákki skuvllas mii bargat *Váriin 2* fáttáin olles čavčča, áinnas gitta skábmamánnui goas nu, dassáži go álgit fáttáin *Skábma ja juovllat*.

Jus lehpēt buktán šattuid váris, de sáhttibehtet maŋŋebargomuttu áinnas álgit šattuid systematiseremiin. Ráhkadehket šaddočájáhusa dahje minišaddočoakkáldaga, ja atnet sihke sámi ja dárú šaddo-
namaid. Atnet šaddoplánššaid, [Jeahkalat ja sámmálat](#) ja [Liedit ja dakŋasat](#), ja šaddočoakkáldat veahkkin.

Šaddočoakkáldat:

Lukkari, Toivo og Heikkiarmas Lukkari, 1992: *Šattut Sámis*.

Davvi Girji o.s.

Olsen, Ingunn, 2011: *Šattut*. Iđut.

Dát bargobihtta boahdá fas gaskaceahkis, muhto dalle stuorát viidodagas mas leat eambo šattut. Duddjonbarggut main atná luondduš čoaŋgga ávdnasiid, leat vuogas maŋŋebargoaktivi-
teahtat. Dás lea dušše miellagovváduš mii ráddje.

Dáppe gávnnat muhtin guoigalusaid:

<http://www.uteskoleveven.no/ting/index.asp>

<http://www.pinterest.com>

Viidáseappot bargabehtet bihtáiguin mat gullet gihppagii, aktivi-
teahtáiguin, gullelaš sátnebáŋkkokoarttaiguin, sátneoahppan-
koarttaiguin ja spealuiguin.

Luomi lea máŋggajahkásaš urttas ruvsobearrašis. Murjjiin lea valjis C-vitamiidna, ja danne dat leat adnojuvvon skurbbetdávdá vuostá. Lasttat leat adnojuvvon čoaŋgga vuostá.

Gáldu: <https://snl.no/molte> Govven: Toril B. Lyngstad

4. Siiddus siidui bagadus

s. 3-4: Ovdasátni ja oahpahusulbmil

Geahčadit ovdasáni ja ulbmiliid ovtta ohppiiguin. Háleštit dan birra maid oahppit galget oahppat, ja maid ulbmilat mearkašit. Čilge juohke ulbmila, ja čájjet áinnas ovdamearkkaid. Oahppit galget oažžut moadde minuhtta vuosttas tiimma álggus oahpasmuvvat girjjiin. Jus skuvla ii geavat olles *Váriin, vákkiin ja vuonain* oahppolážu, berre oahpaheaddji válljet daid fáttáid mat sidjiide leat áigeguovdil, vai dihtet aiddo maid sii galget oahppat. Hálešteket ovdasiiddu govaid birra ja 4. Siiddu. Divtte ohppiid smiehttat veahá dan birra maid oidnet. Mo doaivvut Olmmáivákki skuvlla ohppiin lea leamaš olgoskuvllas várís?

ULBMIL LEA AHTE OAHPPIT GALGET

- áddet maid galget oahppat
- atnit áicilvuođa ja beroštit fáttás

s. 5: Várís

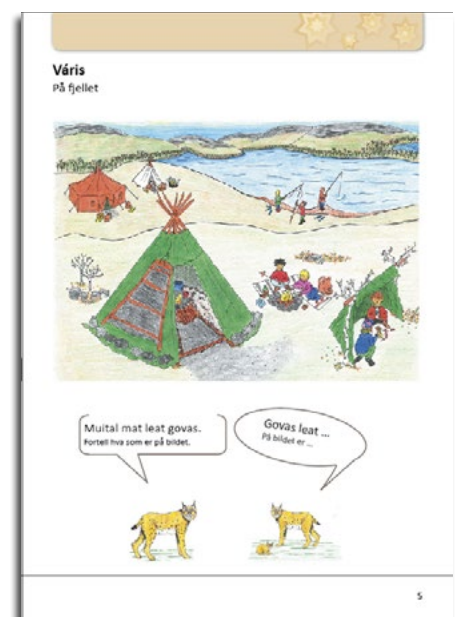
Govvidus 5. siiddus lea jurddašuvvon dego «uksagoavkin» mii sáhtta leat veahkkin láidestit ohppiid duogášdieđuid. Govva čájeha goahtesaji várís, ja eanaš oahppit bohtet sihkkarit dovdat dan dilálašvuođa, dallego johte skuvllain dahje bearrašiin. Soames oahppi vel sáhtta muitit sániid ja dajaldagaid maid ovdal leat oahppan. Seammá govvidus lea geavahuvvon *Váriin 1*.

Govvavehkiin soitet oahppit fuomášit ahte sii jo juoga nu máhttet fáttá birra, ja dat lea mielde addimin hálddašandovddu ja danin ožžot miela eanet oahppat. Oahppit sáhttet áinnas háleštit gova birra guovttis ja guovttis gávnahan dihtii maid sii máhttet, ovdalگو oktasá joavkkus daid fas logahallet.

Livčcii vuogas jus oahpaheaddji váccaša birra luohkkálanjas guldalit ohppiid, veahkehastit ain dakko gokko dárbbášit, ja vaikko dušše duođaštit dan maid sii jo máhttet jus ležžet veaháge eahpesihkkar. Mii leat vásihan ahte oahppit dávjá liikojit guovttis bargat, danin go dalle ii oro leamen nu «váralaš» sámegeiela hállat go dalle go lea stuorra joavkkus. Dan láhkái sáhtta eanet ohppiid oažžut aktiivvalaččat bargat.

ULBMIL LEA AHTE OAHPPIT GALGET

- aktiveret iežaset duogáš máhttu

Háleštehpēt maid oaidnibehtet govás. Ávžžut ohppiid vuoruid mielde muitalit: «*Muital mat leat govás!*» Muhtin oahppit soitet máhttit dušše eanjilsubstantiivvaid, ja earát fas vástidit olles cealkagiin. Oahpaheaddji sáhtta veahkehit ohppiid álkes álgincealkagiin, nu go ovdamearkka dihtii:

Váris lea ...

Govas lea ...

Govas mon oainnán ...

Áigeguovdilis substantiivvat: *lávvu, tealtá, goavdi, dolla, jávri, njárga, váris, geađgi, nieida, bárdni, oahppit, lávka, oaggunstávrá, nohkkanseahkka, guolli, márfi, muorra, guksi, niesti, bruvsa, šuhkoláda, báidi, buvssat, duollji, dollagáddi*

Áigeguovdilis cealkagat: *Mon oainnán... Govas leat... Sii leat váris. Sii borret márfiid (Soai borraba márfiid). Nieida bivdá. Mánát dolastallet. Sii leat huksen goavddi. Lávus lea dolla. Bárdni juhká bruvssa. Bárdni borrá šuhkoláda. Lea finna dálki.*

s. 6: Muittátgo?

Ollu sánit dán siiddus leat oahpes sánit oahppái geat leat bargan *Váriin 1, Vákkiin 1* dahje *Vuonain 1*. Makkár sániid máhttet? Oaivil dáinna siidduin lea čájehit oahppái ahte sii jo máhttet mánga dáid sániin sámegillii. Govčča 7. siiddu árkain čiehkkan dihtii «fasihta», ja divtte ohppiid ovtas čoahkkái bidjat sániid govvošiin.

Boasttu illustrašuvdna lea vuolimuččas siiddus olgeš bealde, rivttes illustrašuvdna galgá dollagáddi iige dolla.

ULBMIL LEA Ahte OAHPPIT GALGET

- aktiveret iežaset duogáš máhttu

s. 7: Mii geardduhit ja oahppat ođđa sániid

Girjji 7. siiddus gávnnat govus sátnelistta daid sániiguin mat leat jurddašuvvon ahte oahppit galget geardduhit ja oahppat *Vákkiin 2* áigodaga barggus. Dát ollislaš oaidnu lea ráhkaduvvon dáinna jurdagiin ahte oahppit álkít galget oaidnit maid sii galget oahppat, ja vai sáhttet geavahit dán siiddu dego «sátnelistan» jus dárbbášit. Sánit leat juhkkon golmma oassefáddán: *gohtte-hatsajis, lávkkas* ja *váris*. Heive bures ohppiide addit ruovttu-bihttán hárbhallat dihto sániid dán siiddus. Dás berrejit váhneamat movttiidahttot hárbhallat ovtas ohppiiguin. Juoge sániid oahppoáigodaga badjel, ja gearddut fas daid dađi mielde go lea dárbu. Buot sánit 7. siiddus gávdnojit sátnebánjkokoartan.

ULBMIL LEA Ahte OAHPPIT GALGET

- oahppat sániid ja hárbhallat daguhit

>>>

Geavat sátnebánjkokoarttaid sániid oahpaheamis ja gearddu-heamis. Geaiggut ovttá ja ovttá koartta, ja jeara ohppiin: «Mii dát lea?» dahje «Mat dát leat?» Gearddut sániid moddii jus oahppit eai máhte daid, ja divtte ohppiid geardduhit du manjis. Biiija koarttaid távvalravdii dan botta go daiguin bargabehtet. Oahpaheaddji ieš mearrida galliin koarttain, ja makkár sátnebánjkokoarttain áigubehtet bargat juohke tiimmas. Sánit maid oahppit leat oktasašjoavkkus oahppan, hengejuvvojit seaidnái nugo «*mii máhttit-koarttat*», ja daid sániid maid eai vel máhte, báhcet buntii boahhte tiimmi. Ruovttubihtán boahhte hávvái sáhttet leat dat sánit mat eai leat vel hengejuvvon seaidnái. Oktasaš mihttomearrin jovkui sáhtta leat oažžut buot sátnebánjkokoarttaid seaidnái.

Oahppit lávejit liikot dán lágan sátneoahpahussii, ja buohkat joavkkus sáhttet veahkkálagaid oažžut nu ollu sániid go vejolaš «mii máhttit» buntii. Juohke tiimmas bohtet ođđa sánit seaidnái. Geardduhaste ain duos dás koartabuntta amas vajáldahttit.

Jus válljet bargat sátnebánjkokoarttain dán vuogi mielde, de maiddái besset hárbhallat sámegiell loguid 20 rádjái. Lohket sihke koarttaid «mii máhttit» bunttas, ja dan bunttas maid eai vel albmaláhkái máhte. Oahpaheaddji sáhtta ohppiiguin ovttá njálbmái lohkat, dahje ođđa oahppi diktit geahččalit juohke hávvái. Hálllet dan birra gos leat eanemus koarttat seainnis vai távvalravddas.

Sátnebánjkokoarttaid maid sáhtta geavahit doaimmain maid leat namuhan dás vuolábealde:

1. Mon dárbbášan ...

Oahpaheaddji dadjá juoga maid oahppit galget áddet ja viežžat sátnebánjkokoartta seainnis ollašuttin dihtii dajaldaga. Oahpaheaddji galgá áinnas rumasgiela geavahit gokko heive, omd. čájehit ahte goalut, gávastit jna. Oahppit sáhttet viežžat ovttá dahje mánga koartta.

Cealkagat ovdamearkan:

- *Mon galggan bidjat dola, ja dárbbášan ...* (muorat, riššat, beassi, árrangeađgi)
- *Mon áiggun nohkkat, ja dárbbášan ...* (lávuv, goavdi, nohkanseahkka, duollji)
- *Odne arvá, ja mon dárbbášan ...* (arvejáhkka)
- *Mon goalun, ja dárbbášan ...* (gahpira, fáhcáid, ullobáid-di, ullobuvssaid, leasttuid, skuovaid)
- *Mus lea nealgi, ja mon dárbbášan ...* (niesti, láibbi, šuhkoláda, márfi)
- *Mon áiggun bassit márfiid, ja dárbbášan ...* (márfi, bassinsággi)

Mii leat válljen bidjat daid áigequovdilis sániid nominatiivii. Deháleamos ohppiide dán dásis lea čájehit sátnemáhtolaš-vuođa, ja hárjehallat sániid geavahit cealkagiin. Oahpaheaddji galgá ieš mearridit man ollu áigu kasusgeavaheami deattuhit dás. Jus oahppit orrot láddan dasa, de sáhtta oahpaheaddji guovdilastit rivttes kasusgeavaheami dán hárjehallamis.

2. Viehkandiktáhta

Viehkandikta lágiduvvo sáttaviehkanhámis, ja lea somás diktáhta-hápmi. Dat sisdoallá veahá njálmálaš buktaga, muhto lea gullan-áddejupmi mii mearrida loahppabohtosa. Jus oahpaheaddji pláne bargat sátnebánjkokoarttaiguin báلكkuid mielde, sáhtta viehkan-diktáhta čađahuvvot máŋgga gearddis fáddááigodaga čađa.

Oahpaheaddji ráhkada nummiraston listta válljejuvvon sániin, ja ovttá nummiraston listta čállinlinjjáiguin masa sániid sáhttet deavdit. Oahpaheaddji juohká ohppiid joavkkuide ja galget leat golbma oahppi juohke joavkkus: ráđđeaddi, sáttáolmmoš ja čáli. Ráđđeaddi ja sáttáolmmoš mannaba goappáge geahčái lanja. Ráđđeaddi oážžu sátnelistta mii lea vuodđun viehkan-diktáhtii, iige galgga dan čájehit sáttáolbmui. Go sáttaviehkan álgá, de álgá sáttáolmmos ráđđeaddi luhtte.

Ráđđeaddi lohka sáttáolbmui vuosttas sáni listtas, gii ferte dárki-lit guldalit. Go sáttáolmmoš dovdá iežas leat gearggus doalvut sáni viidáseappot, de viehkala son čáli lusa ja dadjá sutnje dan sáni njálmálaččat. Čáli guldala ja čállá sáni iežas listii. Go vuosttas vuorru lea dahkkojuvvon, álgá nubbi vuorru boahhte sániin, ja nu joatka doaimmain dassáziigo buot sánit ráđđeaddis leat joavdan čállái. Loahpas buohtastahttojuvvojit čálliid listtat, ja vuoti nammaduvvo áigegeavaheami ja rivttes sániid vuođal. Dás ferte oahpaheaddji árvvoštallat guđe, ja galle boasttu dieđu leat dohkálačča ovdalگو joavku dohkkehuvvo. Ráđđeaddi rolla lea álkimus go son ii dárbbas sániid guldalit. Dan sáhtta geavahit go rollat galget juogaduvvot.

3. Viečča ja čále

Dán doaimmas barget oahppit sátnedieđuiguin, ja ožžot čállin-hárjehusa. Válljejuvvon sátnebánjkokoarttat biddjojiet iešguđet sajiide luohkkálanjas, ja oahppit ožžot dieđu viežžat ovttá koartta, čállit sáni sáme- ja dárogillii nu čábbát go sáhttet iežas- set čállingirjái, ja das maŋŋil fas doalvut koartta ruovttoluotta «sadjái» ja viežžat odđá koartta.

4. Sátneoahppankoarttat *Lávkkas* ja *Váris*

Barget áinnas sátneoahppankoarttaiguin *Lávkkas* ja *Váris* hárjehallan dihtii sániguin. Gávdojiet guovtte lágán sátneoahppankoarttat, okta koartaráidu mas leat dušše govat, ja okta koartaráidu mas leat sihke govat ja teksta. Vuohkečilgehusa gávnnat [dáppe](#).

5. Speala *Várrelabyrinth*

Hárjehala sániid eanet *Várrelabyrinth*. Vuohkečilgehusa gávnnat [dáppe](#). Spealu sáhttat áinnas geavahit poastan stášuvdnoahpahusas.

6. Speala *Sátnelistospeallu*

Vai besset eanet hárbhallat sániiguin, sáhttet oahppit bargat *Sátnelistospeallu*. Oahppit besset bargat sihke sátnemáhtolašvuodain ja riektáčállimiin, ja hárbhallat cealkagiid ráhkadit. Juohke oahppi dárbbáša birccu, liántta ja vástidanárkka, bihttá árkii lassin. Bihttá árka ja vástidanárka gávdno [dáppe](#).

7. Speala *Várrebingo*

Dán bingo besset oahppit hárbhallat eanet eanaš sániid 7. siiddus. Vuohkečilgehusa gávnnat [dáppe](#).

s. 8:

Alfabehta

Henge alfabehta plánšagova ja/dahje bustávagovaid ovdehit/geardduhit bustávid. Čále áinnas távvalii muhtun sániid main leat sámegiellabustávat, ja divtte muhtun ohppiid geahččalit čoaggit daid sániid main leat sámegiellabustávat. Hárbhallet sániid dadjat.

Hálllet dan birra ahte sámegiell- ja dárogiellalfabehta eai leat seammalágan. Heive maid bures geardduhit mat vokálat, diftonggat ja konsonánttat leat. Oahppit geat máhttet dárogiellalfabehta sáhttet geahččalit gávdnat makkár bustávat dárogiellalfabehtas eai leat, nu ahte fuomášit makkár erenoamáš bustávat sámegiellalfabehtas leat.

Oahppit sáhttet maiddá geahččalit gávdnat makkár bustávat dárogiellalfabehtas leat mat eai gávdno sámegiellalfabehtas. Muhtun bustávat ollosoidnojit seammalágan, muhto daddjojiet earáláhkai (nugo: c, o, u). Sámegiellalfabehtas leat 29 bustáva, 23 konsonántta ja 6 vokála. Das leat čieža bustáva mat eai gávdno dárogiellalfabehtas: Áá, Čč, Đđ, Nŋ, Šš, ƦƦ, Žž, ja bustávat Qq, Ww, Xx, Yy, Ææ, Øø, ja Åå fas eai gávdno sámegiellalfabehtas.

Evttohusat joatkkabarguide:

1. Rátkit sániid alfabehtalaččat maŋŋálagaid

Sánit govviduvvon sátnelisttas 7. siiddus eai leat biddjon alfabehtalaččat maŋŋálagaid. Nagodit go oahppit ovttas alfabetiseret sániid juohke oassefáttás? Geavahehket sátnebáŋkokoarttaid dán bargui! Biddjet koarttaid távvalravdii, dahje gidde daid eará láhkái rivttes ráidun távvalii. Ovttas ráđđái bardet oahppit rivttes ortnegii, ja oahpaheaddji lea veahkin dárbbu mielde.

ULBMIL LEA AHTE OAHPPIT GALGET

- geardduhit sámi alfabehta ja sámi giellajietnadagaid
- máhttet sámi diftonggaid

>>>

Oassefáttás *Goahtesajis* sáhtta ovdamearkka dihtii rivttes ráidu leat: *beassi – dolla – geađgi – goavdi – lávka – lávvu – muorat – riššat*. Oassefáttás *Lávkkas* leat máŋga sáni, danne livččii vejolaš čoavddus leat sirret daid linnjaid mielde. Dát bihtta maid sáhtta leat guoktása bargu dahje joavkobargu. Oahpaheaddji sáhtta ovdamearkka dihtii máŋget dán siiddu ohppiide (A4 dahje A3 sturrodahkii), ja diktit sin čuohppat linnjaid dahje sániid mielde. Das maŋŋá sáhttet oahppit daid alfabetiseret sániid juohke linnjás. Go oahpaheaddji lea dárkkistan ahte sánit leat biddjon rivttes láhkái maŋŋálagaid, sáhttet oahppit loahpas liibmet daid iežaset čállingirjái dahje árkkii.

2. Bustávakoarttat

Mii leat ráhkadan bustávakoarttaid sámi alfabehtii, ja daid koarttaid gávnnat [dáppe](#). Dáid koarttaiguin sáhttet oahppit bustávaid hárbhallat. Sáhttet maiddái geavahit koarttaid «čállit» sániid, ja dalle lea ovdamunni čállit ja lamineret daid, ja ráhkadit máŋga bustávakoartačoahkki.

3. Doaškunstoagus

Bustávakoarttaid maid leat ráhkadan sáhtta maiddái geavahit doaškunstohkosiin. Oahpaheaddji oassálastá ohppiiguin ovttas, ja buohkat galget ritmma doaškut oktan. Ulbmilin lea doaškut čađa sámegielfabehta, muitit daid maŋŋálagaid, ja máhttit dadjat sámegielfabehtaid ja giellajietnadagaid. Oahpaheaddji ja oahppit ožžot koarttaid dušše sámegielfabehtiguin (maiddái u ja o), ja čohkkájit rieggán láhttis bustáviguin. Bustávakoarttaid gávnnat [dáppe](#). Jus lea smávva joavku, de ožžot muhtimat eanet go dušše ovttas koartta. Álggos vuossu buohkat doškejit goappašiid giedđain čippiide, dan maŋŋá fas doškot giedđaid. Viidáseappot galget buohkat loktet olgeš bealggi bajábeallái olggiid, ja oktanis dadjat bustáva A. Das maŋŋá fas buohkat doškejit giedđaid čippiide ja doškot, ja oahpaheaddji dadjá bustáva Á go buohkat leat olgeš bealggi lokten bajábeallái olggiid. Oahppi geas lea Á bustáva iežas ovddabealde, joatká B bustávain, dat mearkkaša ahte dat oahppi galgá dadjat makkár bustáva boahdá maŋábealde bustáva Á. Go oahppi lea dadjan bustáva C, de galgá dat oahppi gean ovddabealde lea C joatkit seamma láhkái. Nu doškot buohkat čađa olles stohkosa. Juohke háve go boahdá sámegielfabehta/ giellajietnadat, galgá son geas lea dat koarta ovddabealde, dadjat buot bustávaid gitta boahtte manjit sámegielfabehta rádjái. De lea fas nuppi oahppi vuorru. Oahpaheaddji veahkeha dađi mielde go lea dárbu jus oahpis lea váttis muitit daid sámegielfabehtaid. Lea vuogas jus sámegielfabehta plánšagovva lea ovddabealde dassáži go oahppit máhttet sámegielfabehta.

4. Bustávadovddiidusspeallu

Gávdnojit máŋga lágan bustávadovddiidus-/alfabehtaspealu nugo breahhtaspealut daid sámi lágádusain. Daid sáhtta dingot Sámi girjjálašvuodaguovddážiis/Samisk litteratursenteret Kárášjogas, dahje njuolggá lágádusain.

5. Lávlut *Alfabehtalávlla*

Mii leat ráhkadan sámi veršuvnna dan dáru alfabehtalávlagis *Twinkle, twinkle, little star*. Alfabehtalávлага gávnnat dáppe. Dán liŋkkas gávnnat fas šuoŋa: <http://www.barnesanger.no/abc-san-gen-alfabetsangen.html>

6. Speala Hangman

Hangman lea speallu guovtti dahje eanet oasseváldái. Jus lea párraspeallu de dárbašit árka ja liántta, ja jus olles joavku spellet ovtta, de geavahit távvala. Muhtun oahppi vällje sáni govvasátnelisttas 7. siiddus girjjis, ja dat earát galget geahččalit evttohit bustávaid gávdnan dihtii makkár sátni dat lea.

Sátni maid galget árvidit, čállojuvvo sárgáiguin maidda galgá okta bustáva boahit juohke sárgá ala. Go oahppi gii árvida bustáva mii gávdno sánis, čállojuvvo bustáva buot sajiide rivttes sajiide. Jus bustáva mii evttohuvvo ii gávdno sánis, tevdnejuvvo okta rumašoassi harcamurrii. Speallu lea nohkan go oahppi árvida ja čoavdá sáni, dahje buot «rumašoasit» heangájit harcamuoras.

Sáhtta leat jierpmálaš čálistit daid bustávaid mat leat namahuvvon, mat eai gávdno sánis. Dan láhkái šaddá leat álkit muitit daid bustávaid mat leat namahuvvon, nu ahte oahppi/oahppit álo sáhttet evttohit ođđa bustávaid.

s. 9:

1. Bustávvabivdu

Oktagaslaš bargobihtá:

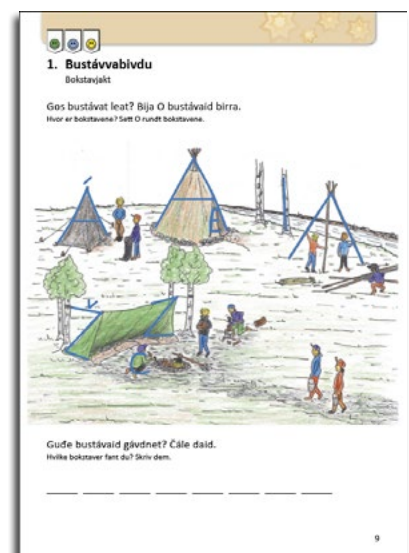
Oahppit galget gávdnat 8 bustáva sámealfabehtas, ja čállit sázuide vuolleis siiddus. Bustávat mat leat čihkkon govvas leat: **Á A E I V C Z Ž**

Párrabargu:

- Bustávat:** Makkár bustávaid gávdne oahppit? Mo daddjojit bustávat? Gávdnojit go bustávat sihke dáru- ja sámi alfabehtas? Makkár? Makkarat gávdnojit dušše sámi alfabehtas?
- Sánit:** Nagodit go oahppit gávdnat 8 sáni sámegeillii gos leat bustávat maid gávdne bargobihtás? Dat lea lohpi geavahit girjji veahkin. Maid mearkkašit sánit? Oahppit čállet čábbát listtu čállingirjái.

ULBMIL LEA AHTE OAHPPIT GALGET

- dovdat sáme bustávaid
- dovdat sámi diftonggaid

>>>

Oktasaš:

Sátnebidvu: Man galle sáni gávdne oahppit oktiibuot? Čále távvalii. Háleštehpēt man birra sánit leat. Leat go sámi diftonggat dáid sániin? Mo daddjojit diftonggat?

Oahppit sáhttet oažžut bargun čállit cealkagiid dáid sániiguin čállingirjái dahje PC:i, loahpaheapmin dán bargobihttái.

s. 10:

2. Báikenamat

Sáhttá leat jierpmálaš álggahit bihttá dáiinna ahte bisánastit *Luonddunamahusa* bajilčállagii. Mii lea luonddunamahus? Čilge sáni sisdoalu ja buvttē ovdamearkkaid. Máhttet go oahppit ovttage sáni mii muitala luondu hámi birra? Háleštehkēt dan birra gos oahppit ášset. Soaitá sii ášset muhtun vuovddis dahje lahka goržži, guolbanis dahje vielttis? Ollu sámi báikenamat sisdoallet dávjá luonddunamahusa. Mii leat válljen guhtta luonddunamahusa mat leat dábálačča báikenamain várís: *jávri*, *duottar*, *várri*, *johka*, *njárga* ja *jeaggi*.

2. bihtás lea jurdda ahte oahppit galget čállit sámi báikenamma-listta. Bihttá sáhttet ruovttuin bargat jus lea guovlu gos gávdnojit ollu sámi báikenamat. Oahppit sáhttet veahki jearrat váhnemiin, ádjáin, áhkuin dahje earáin geaid dovdet. Skuvllas sáhttet sii ráhkadit oktasaš listta, dahje álkiduvvon kártta iežaset guovllus masa sii čállet daid namaid maid máhttet dahje leat oahppan. Jus orrubehtet guovllus gos eai gávdno dahje lea dušše moadde sámi báikenama, vállje oahpaheaddji báikenamaid maid háliida ahte oahppit galget oahppat. Čilge maid báikenamat mearkkašit. Ovdamearka: *Ordajeaggi* lea oktiibiddjon guovtti sánis, *orda* – *tregrense*, ja *jeaggi* mii lea *myr*.

Lea vuogas ahte oahppit besset jurddašit manne ja mo sámi báikenamat lea šaddan. Jus gávdnojit erenoamáš muitalusat mat lea báikenammii čatnon, de áinnas sáhttá daid muitalit ohppiide. Báikkálaš historjját nannejit beroštumi oahppat eanet, ja dalle lea maiddái álkit báikenamaid muitit.

Olmáivákki gilis Gáivuona suohkanis lea iežas «riegádan-cuvccas», ja dan gávnnat dás:

<http://sjosamene.nordligefolk.no/fortellinger-sagn-og-myter/evntyret-om-olmmai/>

ULBMIL LEA Ahte OAHPPIT GALGET

- oahppat muhtun guovddáš luonddunamahusaid
- oahppat muhtun báikenamaid lagaš guovllus

Luonddunamahusat
Naturfotografier

jávri duottar njárga

johka jeaggi várri

2. Báikenamat
Stednavn

Sámi báikenamat
Gáivuonas
Sámišat stednavn i kárped

Stáluvárri
Guolasjávri
Ráidsuottarháldi
Márfejohka
Stuoranjárga
Ordajeaggi

Dovddatgo sámi báikenamaid?
Čále daid.
Kan du noen sámišat stednavn? Skriv dem.

s. 11: 3. Luonddunamahusat

a)-bihtás gálget oahppit ohcat 6 luonddunamahusa 10. siiddus. Sii merkejit sániid maid gávdnet, ja čállet daid girjái dás olgeš bealde. Bargobihtá sáhtta leat hástaleaddjin ohppiide geain leat lohkan- ja čállinváttisvuodát, sii sáhttet molssaevttolaččat čállit sániid almmá gávdnat dáid njeallječieggas. Čállinvuogi gávdnet illustrašuvnna vuolde siidu 10.

Š	Č	O	U	K	L	I	T	N
P	V	H	J	O	H	K	A	J
R	Á	Z	R	Ŋ	L	Đ	A	Á
O	R	C	J	Á	V	R	I	R
I	R	Á	T	O	M	A	Č	G
Z	I	E	R	V	Á	Č	Z	A
A	M	D	U	O	T	T	A	R
Š	J	E	A	G	G	I	C	Š
Š	O	T	R	Š	E	Ŋ	Ŋ	O

b)-bihtás galget ohcat sáme- ja dárocealkagiid mat oktii gullet.

ULBMIL LEA Ahte Oahppit Galget

- dovddat muhtun guovddáš luonddunamahusaid
- lohkat ja áddet álkis cealkagiid

3. Luonddunamahusat
Naturbetegneser

a) Oza sániid bušuvvamoivvi siste. Finn ordene i bokstavroret.

S	Č	O	U	K	L	I	T	N
P	V	H	J	O	H	K	A	J
R	Á	Z	R	Ŋ	L	Đ	A	Á
O	R	C	J	Á	V	R	I	R
I	R	Á	T	O	M	A	Č	G
Z	I	E	R	V	Á	Č	Z	A
A	M	D	U	O	T	T	A	R
Š	J	E	A	G	G	I	C	Š
Š	O	T	R	Š	E	Ŋ	Ŋ	O

Čále sániid. Sámu ordene.

b) Loga cealkagiid. Gudet cealkagat gullet oktii?
Les setningene. Hvike setningar háker sammen?

Behcrot leat duoddaris.	Jeg plukker multer på myra.
Jávrris leat ollu guolit.	Vi er på fjellet.
Mon čaokkán láttagiid jeakkis.	Retnene er på vidda.
Mii leat váris.	Det er mye fisk i vatnet.

11

s. 12: 4. Goahtesadji váris

Oahppit galget ivdnet goahtesaji bagadusa mielde. Gearddut sániid sátnebánjkokoarttain dán fáddái, ja áinnas maiddái bikta-siid ja ivnniid, ovdal go oahppit álget bargat. Jus lea dilli de sáhtta čađahit moadde oanehis njálmmálaš hárvhallama dán bargobihtái.

Evttohusat joatkkabarguide:

Gažaldagat ja vástádusat

Geardduhit/oahppat jearransáni gos. Oahppit galget jearrat nubbi nuppis Gos leat guokte ruoná lávu? Gos lea čáhppes tealtá? Gos lea alit jávri? jna. Čále áinnas gažaldagaid távvalii. Oahppit čujuhit vástádusa govas, ja sáhttet lonuhaddat jearrat ja vástidit.

Oahppit bargit páras dahje jovkkožiin.

ULBMIL LEA Ahte Oahppit Galget

- lohkat ja áddet álkes bagadusaid
- geardduhit ivnniid
- geavahit ivdnenamaid go hále-šteppeht biktasiid birra

4. Goahtesadji váris
En feriplass på fjellet

Govas ...

- leat guokte ruoná lávu
- lea čáhppes tealtá
- lea alit jávri
- leat goibma ruškes lávka
- leat ránes geađggit
- lea fiskes doilla
- leat ruškes muorát
- lea alit goavdi

Ivdne biktasiid nugo don leš hállidat. Geavot ollu ivnniid. Fargatagg skámma sikk du selv ønsker. Bruk mange farger.

12

18

1. Mital!

Oahppit leat ivdnen biktasiid govas iežaset dáhttu mielde. Sii sáhttet mitalit nubbi nubbái makkár ivnnit leat dáid iešguhtetgis govas.

Sus lea alit gahpir, ruoná báidi ja ...

Oahppit lonuhalle muitaleamis, ja barget páras dahje jovkkožiin.

Lávostallan

Jus háliidat bargat eanet goahtesaji fáttáin ovdal go joatki-behtet viidásat girjjiin, de evttohat siidu 34 ja 35 *Mu govvasátnegirji*. Dát siiddut leat ávkkálaččat álgun sátnebivdui ja sátnoahppamii, háleštallamii, čállimii ja inspirašuvdnan sárgut dahje málet govaid (Helander, Liisa: *Mu govvasátnegirji*. Sámi oahpahusráđđi 1997).

2. Dajaldatbuđaldat Ivnnit

Mii leat ráhkadan dajaldatbuđaldaga maiguin oahppit sáhttet buđaldit dan botta go vurdet, oassi stašuvdna-oahpahas, dahje go oahppit ieža galget válljet doaimmaid. Fáddá lea ivnnit, ja measta buot sánit illustrerejuvvon sátnelisttas s. 7 girjjis leat mielde, ja muhtin eallit ja lottit. Oahppit deaividit danin ollu sániid maiguin leat bargan girjjis dán rádjai. Dajaldatbuđaldat *Váriin 2:s* lea 4 oasis, ja oahppit galget buđaldit oktiibuot 8 dajaldaga juohke oassái. Vuohkečilgehusa gávnnat [dáppe](#).

3. Buđaldanspeallobircu

Oahppit galget bargat lassibihtáin maid mii leat gohčodan *Buđaldanspeallobircu*. Bihtá sáhtta geavahuvvot iešguđet láhkai iešguđet fáttáin *Váriin*. Buđaldanspeallobircu ja geavahanevttohus gávdno [dáppe](#).

4. Civzakoarttat Ivnnit

Civzakoarttat *Ivnnit* eat ávkkálačča hárjehallandihtii ivnniid. Čálit ja laminere koarttaid. Oahppit sáhttet merket rivttes sániid civzanasaguin, dahje tuššain maid sáhtta eret sihkkut. Don gávnnat civzakoarttaid [dáppe](#).

s. 13: 5. Goahtesajis

Ruoná oasis galget oahppit deavdit sániid mat heivejit cealkka-álgguide.

Goahtesajis lea ...

Elevene finner hjelp i illustrert ordliste på side 7.

Alit ja fiskes bargobihtás galget oahppit iežat ráhkadit cealkagiid.

Goahtesajis lea lávvu.

Lávvu lea goahtesajis.

Geahčadehpet bargobihtáid searválagaid.

ULBMIL LEA AHTE OAHPPIT GALGET

- lohkat ja áddet álkes cealkagiid

s. 14: 6. Lávkkas

Go oahppit ja váhnemat devdet lávkkas sihke beaivemátkái ja idjadanmátkái meahccái, leat ollu biktasat ja dávvirat mat galget mielde. Mii váldit mielde dávviriid maid sihkkarit dárbbasat, ja maiddái eará dinggaid mat leat vuohkkasat meahcis. Lea buorre jus oahppit nu árrat go vejolaš ohppet maid lea dehálaš mielde váldit meahccái.

Háleš ohppiin maid dárbbasit mielde lávkkas. Geavat sátnebánjkoarttaid ja dat mii čuožžu 7. siiddus doarjjan. Soaitá muhtun oahppi máhtta maiddái eará sániid go daid. Bardde koarttaid távvalravdii, ja divtte ohppiid vuoru mielde viežžat ovttá dahje moadde koartta, ja muitalit maid sii lávejit lávkii coggat.

Oahpaheaddji jearrá ná: *Mii dus lea lávkkas?* dahje *Mat dus leat lávkkas?* Jus orru heivemin, de sáhtta namahit/geardduhit sámegillii habitiivva. Dán oktavuodas lea habitiiva dat hápmi mii muitala ahte dus lea juoga:

- *Mus lea* – Jeg har (en)
- *Mus leat* – Jeg har (flere)

Gearddut frása dárogillii daid vuosttas háviid go jearat gažaldaga, ja maŋná dušše dárbbu mielde. Oahppit galget vástidit ovttain sániin dahje ná:

- *Mus lea ...*
- *Lávkkas mus lea/t alit ...*

Maŋná go ovttas lea geahčadan ovdamearkkaid távvalis, sáhttet oahppit oktonassii bargat čálalaš bihtáin. Heive bures geavahit ivnniid sihke čálalaš ja njálmmálaš bihtáin. Čálalaš bihtá sáhtta maiddái PC:s bargat. Njálmmálaš bihtáin sáhttet bargat guovttis ja guovttis, dahje smávit joavkkuin.

ULBMIL LEA AHTE OAHPPIT GALGET

- geardduhit/oahppat habitiivva birra
- máhttit muitalit mat sus leat lávkkas
- hárbhallat ja áddet ja vástidit álkes gažaldagaid
- čállit álkes cealkagiid sámegillii

Evttohusat joatkkabarguide:**1. Niesteseahkka**

Oahppit sáhttet stoahkat *Niesteseahka*. Oahppit galget mátkái vuolgat ja galget páhkket niesteseahka. Vuohkečilgehusa ja koarttaid gávnnat Gáivuona giellasiiddas/Samisk språksenter i Kåfjord' neahttsiiddus oahppoávdnasiid vuolde: <http://www.kafjord.kommune.no/samisk-spraakcenter.2862.no.html>

2. Mu lávka

Oahppit sáhttet sárgut ja ivdnet daid maid áigot váldit mielde iežaset lávkkii. Go sii leat geargan, de sáhttet čájehit tevnnega earáide ja muitalit maid sii leat mielde váldán.

- *Mus lea/t ...*
- *Lávkkas mus lea/t ...*

s. 15-17: Meahcceskuvla várís

Meahcceskuvllas vákkis lohkanbihtás lea golbma váttisvuoda-ceahkki/dási, muhto váldosisdoallu lea seamma. Evttohat ahte searvágaid geahčadehpet ruoná teaksta oasi. Dalle sáhttet oahppit, ovttasrádiid oahpaheaddjin, válljet dási (ivdnekoda) teavsttas maid galget okto lohkat. Go geahčadehpet teavstta oktasaččat, de sáhttá geavahit muhtin sátnebánjkokoarttaid mat govvejit dehálaš sániid teavsttas. Ruoná teaksta lea álkes teaksta maid eatnašat nagodit lohkat ja áddet almmá veahkki haga. Alit teaksta lea vehá váddásat. Fiskes teaksta lea oaivilduvvon fágalaš nana ohppiide. Ávččut ohppiid viššalit geavahit sátnelisttu teavsttaide.

Háleštehpet ovttas maid dárbbáša go galgá dola bidjat, hárjehallet sániid ja dajahusaid. Geavat áinnas sátnebánjkokoarttaid veahkkín.

Jus čađahehpet stašuvdnaoahpahusa, de sáhttá bargun leat lohkanbihttát muhtin stašuvnnas. Ovttas čállinbargobihtáiguin girjjis, PC:s dahje čállingirjjis, sátneoahppankoarttaiguin, dajaldatbuđaldagaiguin, civzzakoarttaiguin ja spealuiguin, de lea buorit vejolašvuodat čađahit mánggabelálaš ja bures lihko-stuvvon sáme gielladiimmuid.

ULBMIL LEA AHTE OAHPPIT GALGET

- lohkat ja áddet teavstta fáttá birra

s. 18: 7. Guhtemuš cealkka lea riehta?

Oahpaheaddji ferte veardidit ahte heivego dáinna bargobihtáin bargat okto vai páras.

Oahppit galget bidjat oktii cealkagiid ja govaid. Oahppit eai dárbbas áddet olles sámegiell cealkaga gávdnan dihtii makkár teaksta ja govva leat oktii gullevaččat, lea doarvá ahte máhttet muhtin sániid ja dajaldagaid mainna sii ovdal leat bargan. Geahčadehpet bargobihtá searválagaid. Maid mearkašit cealkagat juohke oassebargobihtás, ja makkár govat heivejit dása?

ULBMIL LEA AHTE OAHPPIT GALGET

- hárjehallat lohkan ipmárdusa
- lohkat ja áddet álkes cealkagiid
- gávdnat teavstta ja govva mat heivejit oktii

s. 19: 8. Lohkan ja čállin

Dát bargobihtá leat juohkán golmma oassái, ja heive dán golmma iešguđetlágan dássái *Meahcceskuvla vákkis* lohkanbihtái.

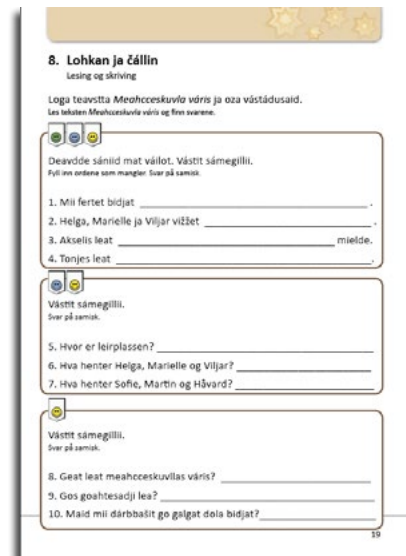
Oahppit geain leat ruoná teakstan dássin sáhttet bargat bargobihtáid 1-4. Oahppit geain leat alit ja fiskes teaksta dássin sáhttet bargat bargobihtáid 5-7, ja oahppit geain lea fiskes teaksta bargat bargobihtáid 8-10. Dáid bargobihtáid sáhtta maid vástidit PC:s

Čoavddus:

1. Mii fertet bidjat dola.
2. Helga, Marielle ja Viljar vižžet muoraid.
3. Akselis leat beassit mielde.
4. Tonjes leat riššat.
5. Goahtesadji lea Ruoššanjárggas.
6. Helga, Marielle ja Viljar vižžet muoraid.
7. Sofie, Martin og Håvard vižžet geđggiid.
8. Oahppit ja oahpaheaddjit leat meahcceskuvllas.
9. Goahtesadji lea Ruoššanjárggas.
10. Mii dárbbasit muoraid, geđggiid, riššaid ja bessiid.

ULBMIL LEA AHTE OAHPPIT GALGET

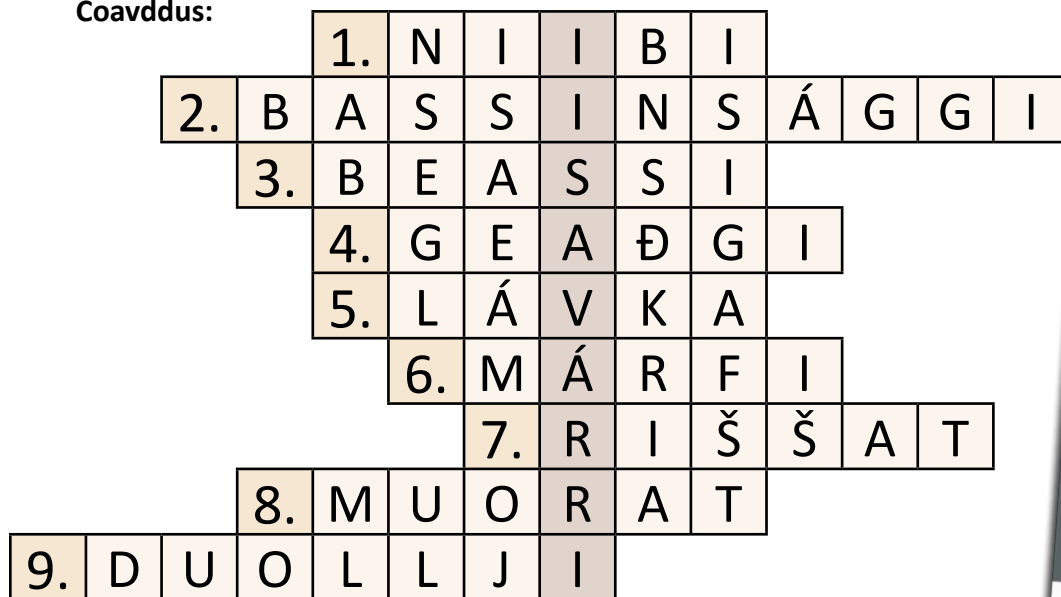
- iskat sátnemáhtolašvuoda
- hárjehallat lohkaipmárdusa

s. 20: 9. Dolastallat

Dás galget oahppit čatnat sániid govaide ja deavdit dáid ruossalassátnái. Veahkki gávdno illustrerejuvvon sátnelisttus siidu 7:s. Jus oahppit leat čovdán bargobihtá riekta, de šaddá čovddasátni *lisavárri*, mii lea Gáivuona gieldda alimus várri. Bija ohppii-de bargan gávdnat mat leat alimus várit sin suohkanis ja fylkkas. Dihtet go mii lea Norgga alimus várri? Leat go dáid váriin sáme-giel namat? Manin/Manin ii?

Čovddus:

Čovddasátni: lisavárri

ULBMIL LEA AHTE OAHPPIT GALGET

- iskat sátnemáhttu
- čállit sániid sámegeillii

s. 21: 10. Dolastallat

Oahppit galget bidjat oktii sámegeiel ja dárogeiel dajahusaid main leat seamma mearkašupmi. Bargobihtá sáhtá leat hástaleaddjin, ja oahpaheaddji ferte veardidit mo buoremusat galget čovdit dán bargobihtá, okto, páras vai oktasaš joavkkus. Muhto jus oahpaheaddji ovdagihtii oahpaha dajahusaid, ja joavku ovtta ráhkadit cealkagiid daiguin távvalii, de lea dát eatnašiidva vejolaš čovdit.

Čovddus:

ohcat dollasaji – å lete etter bålplass
jáddadit dola – å slukke bål
viežat muoraid ja bessiid – å hente ved og never
viežat árrangedggiid – å hente bålsteiner
viežat čázi – å hente vann
bidjat dola – å lage bål
cahkkehit dola – å tenne bål
bassit márfiid – å grille pølser

ULBMIL LEA AHTE OAHPPIT GALGET

- gávdnat dárogeiel ja sámegeiel dajahusaid main leat seamma oavil
- ráhkadit cealkagiid *mii* pronomenin

>>>

Čájet ohppiide man álkit sáhhtá ráhkadit cealkagiid sámegillii go bidjá *mii* pronomena ovdabeallái vearbba infinitiivvas.

ohcat dollasaji – å lete etter bålplass
Mii ohcat dollasaji. – Vi leter etter bålplass.

jáddadit dola – å slukke bål
Mii jáddadit dola. – Vi slukker bålet.

Jus lea dárbu, de lea vuogas geardduhit mii lea vearba ja infinitiiva. Čájet ovdamearkkaid mo lea infinitiibahábmi dárogiel ja sámegiel vearbain. Buhtastahhte infinitivahámiid dárogielas ja sámegielas. Å lea dárogiel vearbaid infinitiiva mearka. Nagodit go son oahppit gávdat infinitivamearka sámegiel vearbaide?

Evttohusat joatkkabarguide:

Sátneoahppankoarttat *Dolastallan*

Barget áinnas sátneoahppankoarttaiguin *Dolastallan* hárjehallama dihtii eanet sániid. Sátneoahppankoarttat gávdnodjit guovtti hámis, okta koartačoahkki dušše govaiguin, ja okta koartačoahkki mas leat sihke govat ja teaksta. Vuohkečilgehusa gávnnat [dáppe](#).

1. Áddestallanstoagus

Bargobihhtá 10 dajaldagaid sáhhtá atnit álgun áddestaddanstoahkosii. Muhtin oahppi vállje muhtun doaimma siidu 21:s girjjiis, almmá mitalit guđemuš. Oahpaheaddji berre diehtit maid oahppi lea válljen, vai sáhhtá veahkehit jus lea dárbu. Eará oahppit galget geahččalit árvidit makkár doaimma son áddestallá, ja sii fertejit vástidit sámegillii: «*Don bijat dola*». Son gii árvida riekta, sáhhtá leat boahte gii beassá áddestallat. Oahpaheaddji sáhhtá vejolaččat stivret gii galgá áddestallat, vai buohkat geat háliidit besset geahččalit.

2. Dolastallan

Dollagáddi Lea Gáivuona-sátne dárogiel sátnái *bålplass*. Soaitá din guovllus lea eará sátni?

Dás gávnnat 18 govvakoartta maid sáhhtá geavahit hárjehallan dihtii dolla sáni. <https://www.kafjord.kommune.no/dolastallan-aa-ha-baal.329855-21590.html>

3. Viehkandiktáhhta

Geahča bagadusa siidu 13:s dán oahpaheaddjibagadusas. Dás sáhhtá lonuhit sániid frásaiguin: *bidjat dola*, dahje cealkagiid: *Mii bidjat dola./Mon bijan dola*.

4. Cealkabuđaldat *Dolastallan*

Mii leat ráhkadan cealkabuđaldaga maiguin oahppit sáhttet buđaldit dan botta go vurdet, oassi stašuvnaoahpahusas, dahje go oahppit ieža galget válljet doaimmaid. Fáddá lea dolla, ja oahppit deavidit ollu sániid ja frásaid maiguin leat bargan bargobihtá 9:s ja 10:s girjjis. *Dolastallan* cealkabuđadalgas leat 2 oasi, ja oahppit galge buđaldit oktiibuot 8 cealkaga goappatge oasis. Vuohkečilgehusa gávnnat [dáppe](#).

5. Ráhkadit čiežašgeađgeuvnna

Lea vuogas ovttas ráhkadit borramuša ja maddái buorre liiba álggahit giellaoahpahusa vai ohppet eanet sámegeiela. Mii lea vel buoret go ovttas ráhkadit borramuša luonddus dahje skuvlašiljus? Olmmaivákki skuvllas leat smávva-ceahkki oahppit ráhkadan čiežašgeađgeuvnna dollasaji lahka skuvlašiljus. Dás ráhkadit borramuša ovttas go lea olgoskuvla. Liŋkkas vuolábealde gávnnat vuohkečilgehus mo čiežašgeađgeuvnna galgá áhkadit: http://home.hib.no/ansatte/ker/uteskoleaktiviteter/steike_i_sjusteinsovn.htm

s. 22:

11. Njálmmálaš hárjehus

Dá lea guokte njálmmálaš hárjehusa gos oahppit galget aktiveret dan maid leat oahppan girjjis, ja hárjehusbihtát leat buorre liiba geardduhit dan maid leat oahppan.

Ovdalگو álget bargobihtáiguin, de lea ovdamunnin ahte geardduhit sátnebánjkokoarttaid dán fáddái. Sátnebánjkokoarttaid sáhtta geavahit veahkkin dán bargobihtái. Sátnebánjkokoarttaid berre bidjat dakkár sadjái gos oahppit bures oidnet dáid, ovdamearkka dihtii seaidná dahje távvalravdii. Illustrašuvdna siidu 5 maid sáhtta geavahit veahkkin.

Oahppit barget páras dahje joavkkus mas leat 3:s. Sámegeielloavkku sturrodat mearrida dieđusge mo barggu heive čađahit. Oahppit galget lonohallat goabbá/gii jearrá ja goabbá/gii vástida. Go leat geargan bargobihtáin de sáhttet lonuhit ságestallan skihpára nu ahte šaddet mángii hárjehallat.

ULBMIL LEA AHTE OAHPPIT GALGET

- hárjehallat áddet álkes jearaldagaid
- hárjehallat vástidit álkes frásaiguin
- muitalit mii lea goahtesajis
- muitalit mii dárbbášuvvo go galgá dola bidjat

11. Njálmmálaš hárjehus
Muntlig øvelse

Barget ovttas. Geđđet bearrái ahte buohkat besset muitalit. Sida i par eller små grupper. Pass på at alle får tenne!

1. Goahtesajis
På leirplassen

Muital mat leat goahtesajis. Don gávnnat veahki siidu 7.

Ferret hua som er på leirplassen. Du tenner hjerte på side 7.

Mat goahtesajis leat? Hva er på leirplassen?
Goahtesajis leat ... På leirplassen er ...

2. Dolla
På

Muital maid mii dárbbášit go galgat dola bidjat. Ferret hua vi trenger for å lage så!

Maid mii dárbbášit go galgat dola bidjat? Hva trenger vi når vi skal lage så?
Mii dárbbášit ... Vi trenger ...

22 Váriin 2

s. 23: Meahcceskuvla váris

Dát lea álkidahtton govvareportáša meahcceskuvllas váris. Dát leat vuogas álgun háleštit maid leat vásihan meahcceskuvllas/ fáddábeivviin. Háleštehpēt maid lehpēt bargan meahcceskuvllas, makkár sámegeiel sániid ja dajahusaid leat oahppan, ja makkár dilálašvuodain dáid sáhttá geavahit. Govvareportáša sáhttá maddái geavahit minsttarin jus muhtin oahppit galget bargat bargobihtá 30.

ULBMIL LEA AHTE OAHPPIT GALGET

- aktiviseret sátnehivvodaga fáddái
- lohkat ja áddet álkes cealkagiid

s. 24: 12. Váris

Dán bargobihtás galget oahppit sániid ja govaid bidjat oktii. Sii galget čállit rivttes sáni sázu ala.

Heive bures geardduhit sámegeiel bustávaid ja diftonggaid. Oza sámi giellajienaid buot sániin. Sárggas alit sárgá sámegeiel bustávaid/giellajienaid vuollái ja rukses sárgá diftonggaid vuollái.

ULBMIL LEA AHTE OAHPPIT GALGET

- gávdnat sáni ja gova mat heiveba oktii
- lohkat ja čállit sámegeielsániid
- dovdat sámegeiel bustávaid ja diftonggaid

s. 25: 13. Árvádusat

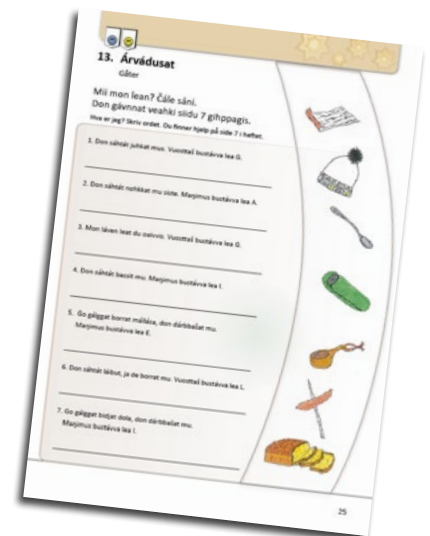
Dán bargobihtás galget oahppit lohkat cealkagiid ja čoavdit árvádusaid. Vuosttaš – første ja manimus – siste berre introduseret/geardduhit ovdal go oahppit álget bargobihtáin. Illustrášuvnnat olgeš bealde cavgilit mii čoavddus lea. Illustrášuvnnat eai leat seamma ortnegis go teavsttat, nu ahte cavgilat ahte oahppit lihccot illustrášuvnnaid ovttaid mielde dan bokte ahte russejit dahje bargobihtáloguin merkejit dáid, vai lea álkit árvádusa čoavdit mii vásihuvvo «váltisin». Dán bargobihtá sáhttá okto, páras dahje joavkkus bargat.

Čoavddus:

1. guksi
2. nohkanseahkka
3. gahpir
4. márfi
5. baste
6. láibi
7. beassi

ULBMIL LEA AHTE OAHPPIT GALGET

- lohkat ja áddet cealkagiid sámegeillii
- čoavdit árvádusaid

s. 26: Eallit várís

Háleštehpet makkár eallit gávdnojit várís. Oahppit soitet máhttit juo muhtin sámegeiel namaid? Ovdanbuvtte elliidplánšša ohppiide, soitet sii dovdet dáid juo *Vákkiin 1* girjjis. Geardduhit/ oahpásmahttit elliide ja sámegeiel namaide. Daja jitnosit elliidnamaid ohppiide, ja sii galget geardduhit dáid. Makkár elliid leat sii oaidnán?

Dán girjjis leat geavahan báikkálaš suopmana *bjørn*-sánis, ja dat lea bierdna. Guovža lea eará namma dan eallis. Makkár sáni geavahehpet din guovllus? Dás heive bures háleštit suopmanerohusaid birra Sámis.

Háleštehpet makkár ivnnit elliin leat govas. Oahppit sáhttet geavahit ivdneplánššaid veahkkín, dát gávdno dáppe. Dás heivege bures bájuhít eallijenaid maid oahppit máhttet.

Evttohusat joatkkabargguide:**1. Áddestallangilvu**

Oahppit sáhttet čađahit áddestallangilvvu hárbjehallan dihtii elliidnamaid. Muhtin oahppi dahkaluddá ealli mii lea plánššas, almmá muitalit guđemuš. Oahpaheaddji berre diehtit makkár ealli oahppi lea válljen, vai sáhtta veahkehit jus lea dárbu. Eará oahppit galget geahččalit árvidit makkár ealli son áddestallá, ja sii fertejit vástidit sámegeillii: «*Don leat ...*» Son gii árvida riehta, sáhtta leat boahte gii beassá áddestallat. Oahpaheaddji sáhtta vejolaččat stivret gii galgá áddestallat, vai buohkat geat háliidit besset geahččalit.

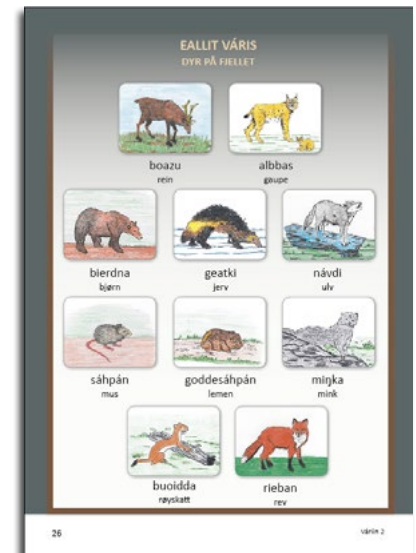
2. Savkalanstoagus

Oahppit čužžot rieggás. Muhtun oahppi geassá ovttá koartta. Sátneohppankoarttat *Eallit várís* (govva – govva) sáhtta geavahuvvot geassinkoartan. Jus govva lea ovdamearkka dihtii sáhpánis, de galgá oahppi savkalit nuppi oahppái gii lea su olgeš bealde: *Mon lean návdi* ja boahte fas savkala earái su olgešbealde. Nie galgá juohke oahppi savkalit nubbái dassáži go sáhka lea joavdan birra. Maŋimuš oahppi galgá dadjat jitnosit dan mii su bealljái savkaluvvui. Dasto galgá muhtun eará oahppit geassit ovttá koartta.

Jos leat hui ollu oahppit joavkkus de sáhtta juohkit joavkku guovtti jovkui. Dán savkalanstohkosii hárbjehallet oahppit guldalit, áddet ja muitalit álkes dieđuid. Dán stohkosa sáhtta maid stoahkat olgun. Stohkosa sáhtta viiddidit loddenamai-guin go dát oassefáddá lea čađahuvvon.

ULBMIL LEA AHTE OAHPPIT GALGET

- máhttit sámegeiel nama *ealli*
- máhttit elliidnamaid mat gávdnojit várís

3. Lávlunstoagus

Vuogas doaibman lea lávlut *Bierdna nohká*, ja jus lea áigi eambo go dušše ovttá lávlunvurru, de heive bures stoahkat maiddá dán lávlagii. Oahppit čužžot rieggás su birra gii galgá leat guovža ja veallá láhttis ja oadđá. Go leat geargan lávlumis, čuoččasta oahppi/guovža ja rogáda, ja seammás galgá dohpet muhtima. Son gii válldahallá, sáhtta leat guovžan boahpte vuoru go lávlubehtet fas ođđasit.

4. Viehkandiktáhtta

Viehkandiktáhtta heive bures aktivitehtan oahppan dihtii elliidnamaid. Dán birra gávnnet eanet siidu 13:i dán bagadusas. Viehkandiktáhtta sáhtta viiddidit loddenamaiguin go dát oassefáddá lea čađahuvvon.

5. Sátneoahppankoarttat *Eallit várís*

Barget áinnas sátneoahppankoarttaid *Eallit várís* hárbhallat eambo elliidnamaid. Vuohkečilgehusa gávnnet [dáppe](#). Sátneoahppankoarttat gávdnojit guovtti veršuvnnas, okta mas leat dušše govat, na nubbi mas leat sihke govat ja teaksta-koarttat.

6. Oza elliid

Dán lassibihtás besset oahppit bargat ivnniiguin, elliguin ja loguiguin. Sii galget ivdnet bagadusa mielde, hárbhallat jorgalit cealkagiid, čállit cealkagiid ja muitalit gova birra. Bargobihtá gávnnet [dáppe](#).

s. 27:

14. Eallit várís

Dán bargobihtás galget oahppit čatnat sáni ja gova oktii.

Evttohusat joatkkabargguide:

1. Badjel, vuolde ja gaskkas

Buorre njálmmálaš bargobihtá dán siidui lea hárbhallat *badjel, vuolde ja gaskkas*:

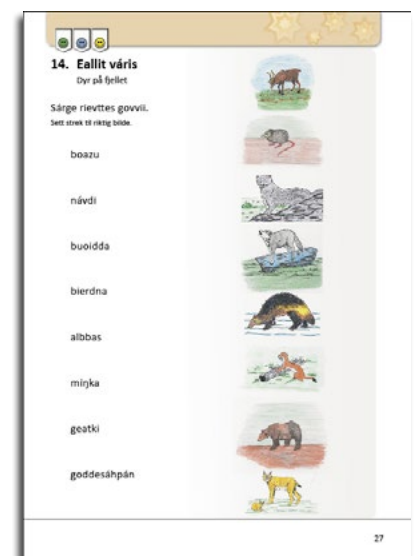
- *Gos lea geatki?*
- *Geatki lea návddi vuolde.*
- *Geatki lea buoidaga badjel.*
- *Geatki lea návddi ja buoidaga gaskkas.*

2. Ortnetlogut

Jus ohppiidoavku lea gearggus dása, de sáhttat váldit atnui ortnetloguid dán bargobihtái.

ULBMIL LEA AHTE OAHPPIT GALGET

- gávdnat sáni ja gova mat heivejit oktii

Oahpat ortnetloguid 8 rádjai, ja čále ovdamearkkaid távvalii. Jeara dasto ohppiin gos eallit leat. Oahppit sáhttet vástidit frásaiguin nugo *vuosttaš govas*, *nubbi govas*, dahje olles cealkagiiguin:

- *Boazu lea vuosttaš govas.*
- *Sáhpán lea nubbi govas.*
- *Miŋka lea goalmmát govas.*

3. Geahččat filmma elliid birra

Geahča filmma geatki birra: <http://tv.nrksuper.no/serie/manaid-tv-samisk-barne-tv/SAPR65012915/06-03-2015>

Geahča filmma guovžža birra: <https://tv.nrk.no/serie/manaid-tv-samisk-barne-tv/SAPR65013315/02-10-2015>

Geahča filmma njálla birra: <https://tv.nrk.no/serie/manaid-tv-samisk-barne-tv/SAPR65012415/20-02-2015>

Geahča filmma bohcco birra: <http://tv.nrksuper.no/serie/manaid-tv-samisk-barne-tv/SAPR64004509/08-06-2009>

4. Speallat *Sátnebingo*

Juoge ovttá bingo-brehta juohke oahppái. Oahppit devdet gaskal 9 ja 12 iešguđet sáni iežaset brehtái, ovttá sáni juohke ruktái. Oahppit galget válljet sániid seammá listtas, omd. govvasátnelisttas 7. siiddus, elliid ja lottiid plánšagovain, dahje eará sátnelisttas maid oahpaheaddji ovdagihtii lea válljen. Bingo-brehtá gávnna *dáppe*. Go brehtat leat gárvásit devdojuvvon, de sáhtta bingo álgit. Go oahpaheaddji dadjá sáni, ovdamearkka dihtii *várri*, de oahppit gehččet gávdno go sátni su brehtas. Jus sátni gávdno, de sárge son ruossa badjel ruvttá. Oahpaheaddji dadjá nuppi sáni, ja oahppit fertetit doapmat geahččat leago sis dat sátni ovdalgo oahpaheaddji fas ođđa sáni dadjá. Nu joatkibehtet dassázii go muhtun oahppi lea russen buot sániid brehtas. Son geas ovddimus lea olles brehtta, lea vuoitán.

s. 28: Meahci eallit

Dát lávlla gávdno CD:s *Suga, suga su*. (Gaup, Elisabeth Utsi, DAT OS 1997)

Oahppit liikojit liiggástallat eallijenaiguin, erenoamáš guovžža ja gumppe jienaid.

Evttohusat joatkkabarguide:

Civzzakoarttat *Eallit várís*

Civzzakoarttat *Eallit várís* leat vuohkkasat go galget namaid hárbjehallat. Čálit ja laminere koarttaid. Oahppit merkejit rivttes sániid civzzaniin, dahje tuššain maid sáhtta sihkut. Gávnnaat civzzakoarttaid *dáppe*.

ULBMIL LEA AHTE OAHPPIT GALGET

- guldalit ja osálastit lávlumis

s. 29: 15. Eallit várís

Dán bargobihtás galget oahppit válljet rivttes sáni govvii. Lea juogo gurut dahje olgeš bealde gova mii lea riekta. Dát lea álkes bargobihtá ja heive bures ruovttubargun. Oahppit gávdnet veahkki elliidplánššas siidu 26:s.

Govain oainnát dušše osiid elliin, ovdamearkka dihtii oaivi, seaibi, juolgi, čoarvi, beallji, čalbmi – ja go oktasaččat geahčadehpet bargobihtá de lea buorre liiba geardduhit dáid sániid sámegillii.

ULBMIL LEA AHTE OAHPPIT GALGET

- gávdnat sáni ja gova mat heivejit oktii
- iskat sátnemáhttu

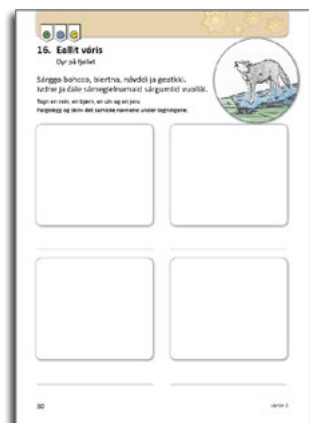
s. 30: 16. Eallit várís

Oahppit galget sárgut ja ivdnet njeallje ealli; bohcco, guovžža, gumppe ja geatki. Oahppit čállet sihke sámegiel ja dárogiel nama eallis.

Dán siidus lea meattáhus dárogielteavsttas. Rivttes bargobihtá teaksta galgá: *Fargelegg og skriv de samiske navnene under tegningene.*

ULBMIL LEA AHTE OAHPPIT GALGET

- sárgut ealli mii gávdno várís
- čállit sámegiel namaid elliin

s. 31: 17. Gárddis

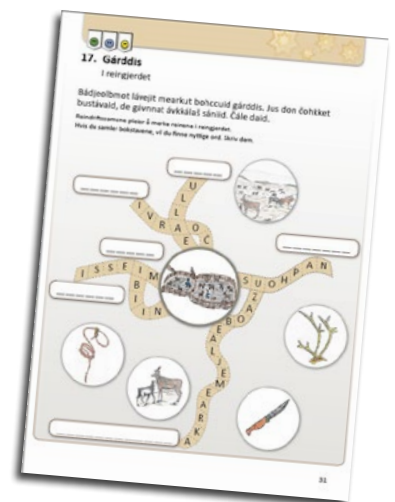
Ollu ohppiide lea sátni *gárdis*, bohccogárdis, lunddolaš oassin juohkebeaivválaš eallimis, ja earáin leat fas unnán diehtu mo dát atnojuvvo. Jus leat oahppit joavkkus geaiguin leat máhttu/vásihusat boazodoalus, sii sáhttet mitalit earáide joavkkus.

Boazogárdis luhtte fidnat go leat gárdástallamin lea oahpporiggodahkan ja fiinna vásihus ohppiide, ja maiddá buorre rievdadus dábálaš skuvlla árgabeaivvis. Galledeami ferte vejo-laččat šiehtadit ja plánet vuđolaččat ovdagihtii.

Siidu 30 ja 31 girjjis *Mu govvasátnegirji* leat guokte čáppa siiddu ja mat lea buorre álgovuodđun sátnebivdui ja sátneoahppamii, ságastallamii, čállimii ja loguiguin bargat (Helander, Liisa: *Mu govvasátnegirji*. Sámi oahpahusráđđi 1997).

HENSIKTEN ER AT ELEVENE SKAL

- oahppat bohccogárdis ja mearkuma birra
- čállit sámegiel sániid

Evttohusat joatkkabargguide:**1. Lávlla: *Eallu lea dál gárddis***

Lávlla dahje guldal lávlaga *Eallu lea dál gárddis*, dát gávdno CD:s girjjis Suga, suga. (Gaup, Elisabeth Utsi, DAT OS 1997) *Eallu lea dál gárddis* – dás gávnna musihkkavideo lávlagii: <https://tv.nrk.no/serie/manaid-tv-samisk-barne-tv/sapr64002413/11-02-2013#t=12m9s>

2. Filbma miessemearkumis

Geahča somás filmmaža miessemearkumis: <http://tv.nrksu-per.no/serie/manaid-tv-samisk-barne-tv/sapr65018115/09-06-2015>

s. 32: Lottit váris

Háleštehpet makkár lottit váris gávdnojit. Soaitimis máhttet juo muhtin oahppit sámegeiel loddenamaid? Gearddut/ovdanbuvtte loddeplánšša ohppiide. Makkár eará lottiid gávdnat váris? Makkár ivnnit leat lottiin? Dás sáhttet oahppit geavahit ivdneplánšša veahkkin, dat gávdno [dáppe](#).

Dás heive háleštit makkár loddejenaid oahppit máhttet.

Evttohusat joatkkabargguide:**1. Sátneoahppankoarttat *Lottit váris***

Barget áinnas sátneoahppankoarttaiguin *Lottit váris* hárhellan dihtii loddenamaid. Vuohkečilgehusa gávnna [dáppe](#). Sátneoahppankoarttat gávdnojit guovtti veršuvnnas, okta mas leat dušše govat, na nubbi mas leat sihke govat ja teaksta-koarttat.

2. Speallat *Eallit ja lottit*

Dán bingos besset oahppit hárhjehallat eambo elliid- ja loddenamaid. Vuohkečilgehusa gávnna [dáppe](#).

3. Speallat *Várrelabyrinta*

Oahppit sáhttet speallat *Várrelabyrinta*. Vuohkečilgehusa gávnna [dáppe](#).

4. Civzakoarttat *Lottit váris*

Civzakoarttat *Lottit váris* leat vuohkkasat go galget sániid hárhjehallat. Čálit ja laminere koarttaid. Oahppit merkejit rivttes sániid civzaniin, dahje tuššain maid sáhttá sihkut. Gávnna civzakoarttaid [dáppe](#).

Spealuid sáhttá áinnas geavahit poastan stašuvdnaoahpahusas.

ULBMIL LEA AHTE OAHPPIT GALGET

- oahppat sámegeielnamahusa *loddi*
- oahppat sámegeiel loddenamaid mat gávdnojit váris

s. 33: 18. Lottit váris

Dán bargobihtás galget oahppit gávdnat loddenamaid sihke sámegillii- ja dárogillii.

Dás maid sáhttet hárjehallat ortnetloguid, geahča bagadusa siidu 28 oahpaheaddjebagadusas.

ULBMIL LEA AHTE OAHPPIT GALGET

- dovdat lottiid mat ellet váriin
- máhttit čállit sámegiel sániid

s. 34: Rievssahat, Čieža čáppa, čáhppes cizáža

Ollu oahppit máhttet juo lávlaga Rievssahat mánáidgárddi rájes, dahje 1. Ja 2. ceahkis. Dás heive bures lávlut moadde lávlaga mat leat čatnon *Váriin* fáddái. Lávlagiid gávnnat [Lávlagat ja hoahkamát](#).

Ságastallet man birra hoahkan *Čieža, čáppa, čáhppes cizáža* lea. Hoahkan heive bures iskat ja stoahkat sámi giellajienaiguin. Ii leat ulbmil ahte oahppit galget máhttit dán hoahkama bajil, muhto sii sáhttet áddestallat ja dáiinna lágiin maiddái oahppat sámi giellajienaid.

Evttohusat joatkkabarguide:**Bustávabivdu**

Geardduhit sámi alfabehta: Oahppit vulget bustávabivdui hoahkamis, gávdnan dihtii sámi bustávid. Hárjehallet rivttes jietnadagaid.

ULBMIL LEA AHTE OAHPPIT GALGET

- oahpásmuvvat/geardduhit muhtin sámi lávlagiid ja hoahkamiid
- guldalit ja oassálastit lávlumis
- dovdat/oahppat muhtin sámi bustávid ja jietnadagaid

s. 35: 19. Lottit váris

Juohke illustrašuvdnii leat golbma hállanbulljarasa mat muitalit makkár loddi dá lea. Dušše okta lea rivttes cealkka. Oahppit leat bargan vehá lottiin mat gávdnojit váris, ja sáhttet áinnas geahččalit bargat dáiinna bargobihtáin almmá loddeplánšša vehkiin siidu 32.

Evttohusat joatkkabarguide:**1. Áddestallangilvu**

Oahppit sáhttet válljet lotti dahje ealli mii gávdno váris ja maid geahččalit áddestallat, juogo ráhkada ealli- dahje loddejiena, dahje čájehit sierramálet gorutgielain. Eará oahppit galget árvádallat guđe lotti dahje ealli son áddestallá. Oahppit fertejit vástidit sámegillii: «*Don leat ...*». Oahppi sáhtta mieđihit dahje biehttalit ja dadjá: *De lean./ Mon lean ...* dahje *Mon in leat ...*

2. Speallat Ealle- ja loddebingo

Buorre doaimma geardduhan dihtii namaid ealliin ja lottiin lea speallat *Ealle- ja loddebingo*. Vuohkečilgehusa gávnnat [dáppe](#).

ULBMIL LEA AHTE OAHPPIT GALGET

- máhttit loddenamaid mat gávdnojit váris
- lohkat álkes cealkagiid sámegillii
- čatnat sáni ja gova oktii

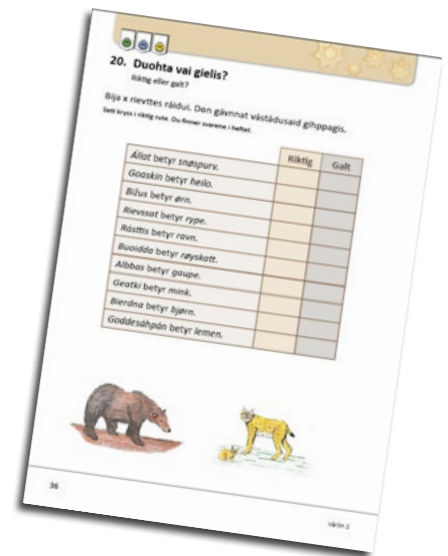
s. 36: 20. Duohta vai gielis

Dán bargobihtás leat logi čuoččuhusa. Muhtin čuoččuhusat leat riehta muhtin ges boastut. Oahppit galget gávnnahit mat leat riehta ja mat leat boastut, dan vuodul maid ovdal leat oahppan. Gihppagis gávdno veahkki gávdnat rivttes vástádusa dáidda, elliidplánššas siidu 26 ja lottiidplánššas siidu 32. Geahčadehket vástádusaid ovtta manjá go oahppit leat bargan iehčanassii. Háleštehket daid čuoččuhusaid birra mat eai leat riehta ja gávnnahehket mii lea rivttes vástádus juohke čuoččuhussii.

Oahpaheaddji sáhtá lassin ráhkadit iežas duohta vai gielis bargobihtá mas leat čuoččuhusat lohkanbihtái dahje guđege oassefáddái. Oahpaheaddji lohka čuoččuhusaid jitnosit ja oahppit guldalit ja geahččalit gávnnahit leatgo čuoččuhusat riehta vai boastut. Dan sadjái go čállit vástádusaid de sáhtá oahppit darvehit civzaga vástáduskortii rivttes vástádusa buohta. Oahppit sáhttet bargat oktagaslaččat dahje guovttis ja guovttis. Juohke oahppis dahje joavkkus lea goappátge vástáduskoarta. Vástáduskoarta gávdno dáppe. Čálit vástáduskoartaid rivttes meari mielde, áinnas assás báhpárii ja laminere daid ovdal go váldibehtet atnui daid.

ULBMIL LEA Ahte OAHPPIT GALGET

- geardduhit ja oahppat čatnat sániid fáddái
- čájehit ahte máhtte sániid

s. 37: 21. Vearbbat

Ovdal go oahppit bargagohtet dáinna fáttain de lea vuogas geardduhit/ čilget mat vearbbat leat. Gávnnahehket ovtta vearbbaid ja ráhkadehket álkes cealkagiid.

Čále áinnas álgu cealkagiidda: *Mon liikon ..., Mon láven ..., Mon máhtán ...* Dahje ráhkadehpet cealkagiid mat álget *Mii...*

Geahčadehpet áinnas bargobihtá a) ja b) ovtta távvalis, go buot oahppit leat geargan.

Evttohusat joatkkabarguide:**1. Cealkabuđaldat Meahcceskuvllas**

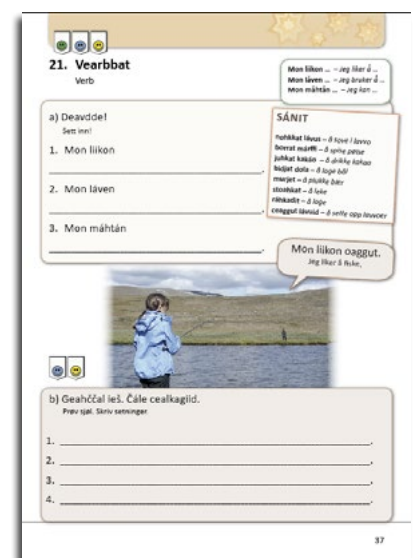
Cealkabuđaldat *Meahcceskuvllas* lea vuogas go áigu joatkit bargamis vearbbain. Fáddá lea olgoskuvla ja oahppit deaividit ollu cealkagiin mat gusket olgoskuvlla fáddái. *Leat* vearba lea váldovearba bargobihtáin muhto oahppit oahpásmuvvet maiddá eará ávkkálaš vearbbaide. Vuohkečilgehusa gávnnaat dáppe.

2. Sátneohppankoarttat Dolastallan

Barget áinnas sátneohppankoarttaiguin *Dolastallan*. Oahppit besset geardduhit vearbbaid bargobihtá 9:s ja 10:s dán girjjis. Muittuhat ahte vuohkečilgehusa dáiddá koarttaide gávnnaat dáppe.

ULBMIL LEA Ahte OAHPPIT GALGET

- geardduhit/oahppat vearbbaid mat gullet fáddái
- oahppat moadde dábbálaš cealkka-álgu ja cealkkaráhkadusa

s. 38: 22. Maid mii dahkat meahcceskuvllas?

Oahppit galget čatnat oktii cealkkaálgguid ja govaid. Vuolimuččas siiddus lea sadji gosa galget čállit cealkagiid. Illustrašuvnnat leat oahppásat ovdežis girjjis, ja sánit gávdnojit illustrerejuvvon sátnelisttus siidu 7.

Dán bargobihtta sáhtta maiddái bargat dihtoris. Geahčadehket bargobihtta ovttas.

ULBMIL LEA AHTE OAHPPIT GALGET

- čatnat oktii sáni ja gova
- čállit álkes cealkagiid
- máhttit muhtun sámegeiel vearbbaid

22. Maid mii dahkat meahcceskuvllas?
Hva gjar vi pá utskolen?

Bija sázu rievttis govvi, ja čále cealkagiid.
Satt stova et ráktig bilde, og skriv sátnegena.

Mii ceaggut

Mii stoahkat

Mii berrat

Mii nohkkat

Mii bidjat

Mii viežžat

1. _____

2. _____

3. _____

4. _____

5. _____

6. _____

38 váriin 2

s. 39: 23. Govat

Oahpaheaddji ferte árvvoštallat mo dán bargobihtta galget bargat ja guđe oahppit sáhttet dán bargat. Oahppit galget čállit cealkagiid mat heivejit govaide. Oahpaheaddji ferte maid árvvoštallat galget go oahppit bargat oktagaslaččat vai galget go sii ovttas bargat ja távvalii čállit cealkagiid. Jos mearrida dán bargobihtta bargat ovttas de sáhttet oahppit árvalit cealkagiid mat heivejit govaide. Dan sáhtta dahkat sáme- dahje dárogillii. Jos oahppit dajet cealkagiid dárogillii de sáhtta oahpaheaddji «oaggut» sániid ohppiidoavkkus. Omd.: Mii lea *jente* sámegeillii? Maid gohčodit *å spise* sámegeillii? Dáinna lágiin sáhttet buot oahppit leat mielde čoavdimis bargobihtta vaikko eai máhtege buot sániid.

Govvareportáša siidu 25:s sáhtta geavahit minsttarin dán bargobihtta.

ULBMIL LEA AHTE OAHPPIT GALGET

- ságastallat teavstta ja gova birra
- čállit oanehis cealkagiid sámegeillii

23. Govat
Bilder

Čále cealkagiid govaide.
Skriv sátnegier et sidene.

s. 40: 24. Biktasat

Bustávamoivvis leat čihkkon čieža biktasa maid oahppit galget gávdnat ja čállit rivttes gova vuollái. Bargobihttá sáhtta hástaleaddjin ohppiide geain leat lohkan- ja čállinváttisvuodát, sii sáhttet molssaevttolaččat čállit sániid almmá gávdnat dáid njealljehasas. Čállinvuogi gávdnet illustrerejuvvon sátnelisttus siidu 7:s. Geahčadehpet ovttas, ja ságastallet makkár ivnnet biktasiin leat.

Čoavddus:

U	L	L	O	B	U	V	S	S	A	T
L	E	C	G	A	O	E	H	E	H	L
L	N	E	A	E	V	J	E	I	P	E
O	A	Š	H	E	A	Á	U	K	I	A
B	Ʀ	Š	P	I	T	H	Ʀ	L	R	S
Á	Ž	Ž	I	B	A	K	L	I	I	T
I	V	Š	R	G	R	K	S	U	O	T
D	E	F	Á	H	C	A	T	Š	Ʀ	U
I	P	M	T	S	K	U	O	V	A	T

Evttohusat joatkkabarguide:**1. Biktasat ja ivnnet**

Ságastallet makkár biktasiid oahppit lávejit coggat várremátkái, dahje mákkár biktasat dál leat badjelis.

Geavahehpet áinnas cealkkaálgagiid:

Váris mon láven ...

Go lean váris mus lea/t ... badjelis.

Mus lea/t ... badjelis odne.

Mon lean coggan ... odne.

Oahppit sáhttet áinnas válddahit iežaset biktasiid ivnniiguin.

Ivdneplánšša gávdno [dáppe](#).

2. Lávlla *Gea mu gávttis*

Lávlot *Gea mu gávttis*. Lávlla gávdno [Lávlagat ja hoahkamát](#).

ULBMIL LEA AHTE OAHPPIT GALGET

- oahppat/geardduhit bivttasnamaid
- dovdat sátnegovaid
- čatnat sáni ja gova oktii

24. Biktasat
Kler

Bustávamoivvi siste leat čihkkovuvvon muhtun biktasat. Gávdnatgo dait?

I biktavrotat er det gjemt noen klappag. Finer du dem?

U	L	L	O	B	U	V	S	S	A	T
L	E	C	G	A	O	E	H	E	H	L
L	N	E	A	E	V	J	E	I	P	E
O	A	Š	H	E	A	Á	U	K	I	A
B	Ʀ	Š	P	I	T	H	Ʀ	L	R	S
Á	Ž	Ž	I	B	A	K	L	I	I	T
I	V	Š	R	G	R	K	S	U	O	T
D	E	F	Á	H	C	A	T	Š	Ʀ	U
I	P	M	T	S	K	U	O	V	A	T

Biktasat mat leat čihkkovuvvon:
Klarne som er gjeit:

40 s. 40/2

s. 41: 25. Gávnnatgo bálgá?

Dán bargobihtás galget oahppit geahččalit gávdnat goahtesadjái luotta. Sii álget gurutbealde bajimuččas álgit mas leat sátni *gahpir*. Rivttes luotta gávdnet aivve go čogget buot bivttassániid maid gávdnet, ja ivdnejit ruvttu gos leat. Go leat gávdnan buot bivttassániid, de bohtet vuolimus gurgadussii labyrinthas. Sii galget sárgut lávu dan ruvttui gosa luodda nohká.

ULBMIL LEA AHTE OAHPPIT GALGET

- geardduhit bivttas sániid
- lohkat sámegeiel sániid

Čoavddus:

gahpir	dolla	muorat	gárdi	★	boazu	lávvu	★
skuovat	ullo- buvssat	★	várri	baste	suohpan	★	gáffal
★	leasttut	fáhcat	báidi	loddi	gahpir	fáhcat	leasttut
guksi	ealli	márfi	arve- jáhkka	★	ullo- buvssat	čoarvi	čeabet- liidni
geađgi	★	★	báidi	skuovat	báidi	duollji	arve- jáhkka
niibi	niesti	beassi	lávka	láibi	★	gahpir	skuovat
★	nohkkan- seahkka	dolla	riššat	čeabet- liidni	leasttut	ullo- buvssat	šuhkoláda
bassin- sággi	gárdi	★	boazu	gahpir	goavdi	suohpan	šaddu
							

Divtte ohppiid mitalit makkár biktasiid sii leat «čoaggán» manadettiin goahtesadjái. Man galle guđege biktasis gávdne?

Mon lean čohkken ...

Mon gávdnen ... gahpira.

s. 42: Logut 0-20: 26. Logut

Dán gihppagis leat válljen bargat loguiguin 0-20, muhto lea vejolaš bargat loguiguin gitta 100 rádjai jos ohppiide heive nu. Bargobihtá 26:s galget oahppit čállit loguid bustávaiguin ja siffariiguin.

Evttohusat joatkkabargguide:**1. Lohkket**

Mis leat golbma lohkoplánšša: okta lea loguide 0-10, nubbi gea loguide 0-20 ja goalmát mas leat logut 10-100, loge-žiiguin. Barget bures loguiguin ja oahpat jearransáni *galle*. Lohkket galle oahppi leat, galle iešguđetge dingga leat luohkkálanjas, galle ealli ja lotti leat gihppagis.

Maid sáhtta jearrat?

Galle oahppi leat klássalanjas?

Galle gova leat klássalanjas?

Galle beavddi leat klássalanjas?

Galle lotti leat siidu 32? Naba galle juolggi?

Galle máná leat siidu 9? Naba siidu 16?

Galle ealli leat siidu 26? Naba galle čalmmi?

Naba galle juolggi?

Galle siidu leat gihppagis?

2. Rehkenastin

Ráhkát rehkenastinbihtáid ja rehkenastinmuitalusaid ovttas minstara mielde mii lea siidu 43:s girjjis. Soitet oahppit máhttet ráhkadit rehkenastinbihtáid guhtet guimmiidasaset?

3. Lohkobingo

Spellet lohkobingo. Ráhkadehket ieža lohkobingo dahje ostet gárvves. [*Bustávva- ja sátnebingo*](#) heive geavahit maiddáid lohkobingo.

4. Deaivat gievdnái

Dán doaimmas hárhallet oahppit loguid ja rehkenastima. Oahpaheaddji ráhkada tabealla masa sáhtta deavdit oahppi nama, gallii lea bálkestan ja bohtosa/supmi. Oahpaheaddji háhká golbma gievnni juohke jovkui ja čállá logu (galle čuoggá) juohke gievdnái. Oahppit juhkkovuođit 3 jovkui. Juohke joavku galgá bálkestet heartabussii dahje juoga eará givnniide. Juohke oahppi oažžu bálkestet golmma gearddi juohke vuorus, oažžu deaivat seamma gievdnái mángii. Oahppit galget rehkenastit galle čuoggá sii leat ožžon juohke vuorus ja man galle čuoggá sis leat oktiibuot, juohke vuoru maŋná. Oahppit galget logi vuoru bálkestet. Sus geas dalle leat eanemus čuoggát lea vuoitán. Sáhtta maid mearridit ahte son gii ovddimus fidne 20 čuoggá, lea vuoitán (dahje eará vuogas lohku).

ULBMIL LEA AHTE OAHPPIT GALGET

- geardduhit loguid 0:s 20 rádjái
- geardduhit/oahppat jearransáni *galle*

5. Civvzakoarttat *Logut*

Divtte ohppiid hárbhallat loguid civccastankoarttain *Logut*. Koarttaid gávnnaht dáppe. Laminere koarttaid ovdal go geava-hišgoahtibehtet daid. Oahppit sáhttet merket koarttaide rivttes vástáduš buohta bivttascivconiin dahje tuššain maid sáhttá sihkkut eret.

s. 43: 27. Logut

Dán bargobihtás galget oahppit geahččalit gávdnat vástádusa dáid njealji rehkenastinmuitalusaide

Ovdal go oahppit álget bargat dáinna bargobihtáin, de lea ovdamunnin ahte leat geardduhan habitivva. Čilge maddái *mus lea/t ... – jeg har ... ja munnos leat – vi to har*

Oahpaheaddji ferte veardidit ahte heive go dát bargobihtá mii heive okto bargat, joavkkus dahje olles luohkás. Atte ohppiide cealkkaálgagiid vástádusaide, jus sii dárbbasit dán:

*Oktiibuot munnos leat ...
Munnos leat ...*

Máhttet go son oahppit ráhkadit iežaset rehkenastinmuitalusaid seamma minstar mielde? Geavaheppet áinnas PC.

ULBMIL LEA AHTE OAHPPIT GALGET

- lohkat ja áddet jearaldagaid/ gažaldagaid
- čállit sániid ja cealkagiid sámegillii
- geavahit loguid sámegillii álkes cealkagiin

s. 44: 28. Čállin

Dán bargobihtás galget oahppit čállit cealkagiid juohke govvi. Jus lea dárbu de sáhttet geavahit cealkkaálgagiid mat leat bovssas.

ULBMIL LEA AHTE OAHPPIT GALGET

- čállit cealkagiid sámegillii

s. 45: Vahkkobeavvit, biellu

Oahppat/geardduhit vahkkobeivviid. Geahčadit gažaldagaid hállanbulljarasaid siste, ja divtte ohppiid vástidit olles cealka-giiguin.

*Mii beivviid odne lea? Odne lea ...
Mii beivviid ikte lei? Ikte lei ...
Mii beivviid ihttin lea? Ihttin lea ...*

ULBMIL LEA AHTE OAHPPIT GALGET

- oahppat/geardduhit vahkkobeivviid sámegillii
- oahppat diimmu sámegillii
- geavahit loguid áiggi mitalit
- sámegillii máhttit vahkkobeivviid ja diimmu

Vahkkobeavvit hoahkamiin lea buorre geardduhit vahkkobeivviid. Oahppit ja oahpaheaddji čužžot ja hohket ovttá jitnii:

mánnodat, disdat (buohkat spežžot gieđaid golbmii) gaskavahkku, duorastat (buohkat dánccastit láhttái golbmii) bearjadat, lávvordat (buohkat spoahkkalit (knipse) suorpmaid) sotnabeavvi, buohkat (speažžulit gieđaid guktii, dáncaalit láhttái guktii ja spoahkkalit suorpmaid guktii ja loahpahit:) mii eat daga maidege!

Ohppiid mielas láve somá geardduhit hoahkama mángii, áinnas jođánat ja jođánat juohke háve.

Diibmu/Biellu: Buot oahppit galget oahppat jearrat man olu diibmu/biellu lea ja máhttit vástidit olles diimmuid, áinnas bealle diimmuid maid.

Ollugo biellu/diibmu lea?

Biellu/diibmu lea ...

Biellu/diibmu lea beal ...

Oahpaheaddji ferte árvoštallat leatgo oahppit láddán soahppat eanet diimmu birra. Sidjiide geat máhttet diimmu dárogillii sáhttá oahpahit diimmu sámegeillii.

Heive bures álggahit juohke sámegeildiimmu jearaldagain vahkkobeivviid ja diimmu birra. Manjá sáhttá viiddidit fáttá jearrat mánuid, jahkodagaid ja dálkki birra. Soaitá ahte muhtumin sáhttá muhtun oahppi leat «otná oahpaheaddji» ja luohkká ovddas jearrat daid gažaldagaid. Lea ovdamunni jos ohppiin leat vahkkubeavvit, mánut, jahkodagat ja dálkesánit oidnosis ja sus, gii jearrá, leat gažaldagat gárvásat.

Dakkár ollesgova gávnnat [dáppe](#).

Heivvolaš gažaldagat:

- *Mii beivviid odne lea?*
- *Mii beivviid ikte lei?*
- *Mii beivviid ihttin lea?*
- *Mii mánuid lea dál?*
- *Mii mánuid lea boahhte mánnu?*
- *Mii mánuid lei mannan mánnu?*
- *Gallát beavvi odne lea?* (Jus leat oahppan ortnetloguid sámegeillii 31. rádjái)
- *Makkár jagiáigi lea dál?*
- *Makkár dálki lea odne?*

s. 46: 29. Diibmoplána meahcceskuvllas

Dát bargobihtta lea merkejuvvon alihin ja fiskadin ja sáhtta leat hástaleaddji. Oahpaheaddji ferte árvvoštallat mo bargat ja guđe ohppiide dát bargu heive.

Geahčadit tiibmaplána ovtta buot ohppiin. Teavsttas deaividit oahppit doaimmain mat leat oahppásat go leat bargan gihppagiin muhto maiddá ođđa áššiin. Sii šaddet geardduhit sániid ja frásaid, šaddet hárhjehallat lohkat ja hárhjehallat áddet dan maid lohket.

Áigi lea čállon olles ja bealli diimmuin amas ii šatta menddo váttis bargobihtta. Ovdal go álget čovdit bargobihtta de lea vuogas hárhjehallet loguid mat leat s. 42, ja vahkkobeivviid mat leat s. 45 ja maiddá diimmu, olles ja bealle diimmuid. Ferte maid čilget erohusa gaskal disdat – disdaga, gaskavahkku – gaskavahu ja duorastat – duorastaga. Buot oahppit sáhttet leat mielde dán oasis.

Go vahkkobeivviid geardduha de sáhtta leat vahkkobeivviid hoahkan leat somás doaimma. Oahppit geat leat čeahpit njálmálaš barguin sáhttet bargat b)-bargobihtta siidu 29:s.

ULBMIL LEA Ahte OAHPPIT GALGET

- hárhjehallat lohkanmáhttu
- geardduhit/oahppat diimmu sámegillii
- geardduhit beivviid
- geavahit loguid mualit áiggi
- lohkat tabealla

29. Diibmoplána meahcceskuvllas
Timeplanen på uteskolén

Dinnet	Gaskavahkku	Duorastat
08.00: Mii deavvdiit skuvla.	08.00: Mii borret stibbeama.	08.00: Mii borret stibbeama.
08.30: Mii vuogit.	09.30: Mii oahppat vuostáiváha, áddedáidna ja várrastáidna beara.	10.00: Mii forget govttasat.
10.00: Mii javeat oággogáivviid.	12.00: Mii borret.	11.00: Mii stohkat.
12.00: Mii enagut lávuid.	14.00: Mii oahppat áigeváha, áddedáidna ja várrastáidna beara.	12.00: Mii borret nevtt.
13.00: Mii borret.		
14.30: Mii stohkat ja vikkat lemmáid.		
17.00: Mii borret gaskabeivviid.	17.00: Mii borret gaskabeivviid.	13.30: Mii vuogit ovd.
18.00: Buot enagut skuvla.	18.30: Buot enagut skuvla ovd.	
20.00: Mii borret eahkkašáidna.	19.30: Mii borret njálmálaš.	
21.00: Mii borret.	21.00: Mii borret.	

a) Diktobargu: Oza vistádusaid diibmoplána. Maid mii bargat?
Individuelli árbeid: Finn svarene i timeplanen. Hva gjør vi?

– disdaga biellu 12.00? _____

– disdaga biellu 17.00? _____

– gaskavahu biellu 08.00? _____

– gaskavahu biellu 19.30? _____

– duorastaga biellu 10.00? _____

– duorastaga biellu 11.00? _____

46 váriin 2

s. 47: 30. Seaidneáviisa

Ráhkadehket ovtta seaidneáviissa. Válljeheket muhtun govaid olgoskuvlabeaivvis/ fáddábeivviin ja čállet teavstta govaide. Divtte ohppiid árvalit govateavsttaid. Geavaheket áinnas digitála távvala barggadettiin nu ahte oahppit oidnet gova ja teavstta oktanaga.

Go dainna lehpit geargan de liibmeheket govaid ja govateavsttaid garrabáhpárii. Hengeheket seaidneáviissa klássalatnjii dahje muhtun sadjái gos lea oidnosis ohppiide ja oahpaheddjiide.

Seaidneáviisa lea buorre mátkemuitun ohppiide.

Govvareportáša siidu 23 sáhtta leat mállin ja inspirašuvdnan.

ULBMIL LEA Ahte OAHPPIT GALGET

- háleštít teavstta ja govaid birra
- geavahit digitála reaidduid čálalaš bargguide
- čállit sániid ja oanehis cealkagiid

b) Bárrabargu: Bargi ovtta govttis ja govttis. Vastodehki jearaldagaš siidu 46 njálmálašat. Parabeli: Jeahk lemmen to og to. Svar merktig på spørsmålene på side 46.

Maid mii bargat disdaga biellu 12.00? Hva gjør vi på disdag klokke 12?

Mii enagut lávuid, vi setter opp lemmen.

30. Seaidneáviisa
Vegviss

Lehpitgo govven meahcceskuvllas? Dál dui sáhttetheket vállet govaid ja ráhkadit seaidneáviissa. Čále cealkagid juohke govvi.

Hva dere tenk litt på utvalgte? Nå kan dere velge ut bilder og tegne veggviss. Skriv svarene til hvert bilde.

47

s. 48: 31. Oahppit meahcceskuvllas

Dás mitalit oahppit, geat leat govain, iežaset vásáhusaid meahcceskuvllas. Divtte iežat ohppiid mitalit iežaset vásáhusaid meahcceskuvllas/fáddábeivviin. Maid mitalit oahppit meahcceskuvllas? Mii lei mielde lávkkas? Mat gávdojedje goahtesajis? Maid/masa liikojedje/eai liikon? Maid leat oahppan (sániid, dajaldagaid, historjjá, báikenamaid jna)? Divtte ohppiid geavahit gihppaga veahkin jos lea dárbu.

Cealkkaálggut mat sáhtte leat veahkin:

Mon liikon leat .../Mon in liiko leat ...

Mon láven ...

Lávkkas mus lea/t ...

Váris lea/t ...

Lei suohtas/somá stoahkat/oaggut/nohkkat lávus ...

Mon lean oahppan ...

ULBMIL LEA AHTE OAHPPIT GALGET

- mitalit iežas vásáhusaid birra

s. 48: 32. Mat leat govass?

Geavat oahpistangova siidu 5 ságastallama álggaheapmái. Oahppit sáhttet vuos guovttis ságastallat ovttas gova birra. Lea lohpi geavahit miellagovahallama ja eallit gova sisa.

Oktasaš čeahkkáigeasus de várra fuomášit ahte dál lea álkit mitalit gova birra go dan mii lei ovddit háve. Ohppiin lea stuorat sátneriggodat ja danne máhttet mitalit eanet.

Lea dehálaš fuomášahttit dán ovdáneami nu ahte oahppit ieža ge leat diđolačča das ahte sii ovdánit giellalaččat. Ovdáneapmi lea dehálaš movttiidahttinoassi giellaoahppanjoatkimii.

Letne ráhkadan evttohusa čálalaš geahččaleapmái *Váriin 2*, jos háliidat čađahit čálalaš geahččaleami oaidnin dihtii maid oahppit máhttet. Geahččaleapmi ii deavdde buot oahppo-mihtuid mat leat 1. ja 2. dássái muhto ovttas daid njálmmálaš ja čálalaš bargobihtáin ja ohppiid oasálastimin lávlumii ja speallamii de addá dat buori gova das maid oahppi máhttá.

ULBMIL LEA AHTE OAHPPIT GALGET

- čalmustahttit ohppiid njálmmálaš giellalaš ovdáneami álggus lohpii *Váriin 2* fáttás

5. Olgobargu

DOAIBMA/FÁDDÁ

Mii vuolgit meahcceskuvlii

Ovdabargu/Ávdnasat

Iskkas gávdnojitgo báikkálaš mitalusat ja cukcasat guovllus gos galgabehtet johtit.

Giellabarggahanguoigalusat

Oahpes ášši lea ahte ohppiid leat váttis oažžut giela geavahit busses, biillas dahje váccedettiin.

Sáhtta goitge plánet báikkiid gos bisána mitalit báikkálaš mitalusaid, dahje gos oahppit ohppet luonddunamahusaid ja sámi báikenamaid maid «ovddal bohtet» jođedettiin.

DOAIBMA/FÁDDÁ

Lávostallan

Ovdabargu/Ávdnasat

Jus lea vejolaš, de berre váldit mielde lávomuoraid ja loavdaga vái sáhtta cegget árbevirolaš lávu. Lea ovdu jus lea mielde olmmoš gii lea hárvánan lávuin ja máhtta mitalit ja čájehit mo cegget, bierggastit ja atnit lávu.

Molssaeaktu:

Váldde mielde plánsša *Lávostallan*, ja ane dan veahkkin ceggedettiin juogo árbevirolaš lávu dahje ođđaágasaš lávu mas leat alumiidnastákkut.

Váldde mielde sátnebánjkoarttaid, breahhtaspealuid dahje sátneoahppankoarttaid.

Giellabarggahanguoigalusat

Jus oahppit veahkehit cegget leairra, de sáhtta ovttagardánit čilget maid dahká.

Manjá go lávvu lea ceggejuvvon, de sáhttibehtet čoahkkanit lávvuin ja háleštit árbevirolaš goahte- dahje lávvoortnega birra. Dán sáhtta dahkat sihke sáme- ja dárogillii.

Ii leat ulbmil ahte oahppit galget oahppat doahpágiid, dasgo dat lea *Váriin 3* ja *4* oahppanulbmilat. Ohppiid mielas dáidá dattege leat sihke ávki ja somá gullat dán birra dán dásis.

ULBMIL LEA AHTE OAHPPIT GALGET

- oahppat muhtin sámi báikenamaid
- oahpásmuvvat báikkálaš mitalusaid
- geardduhit/oahppat muhtin luonddunamahusaid

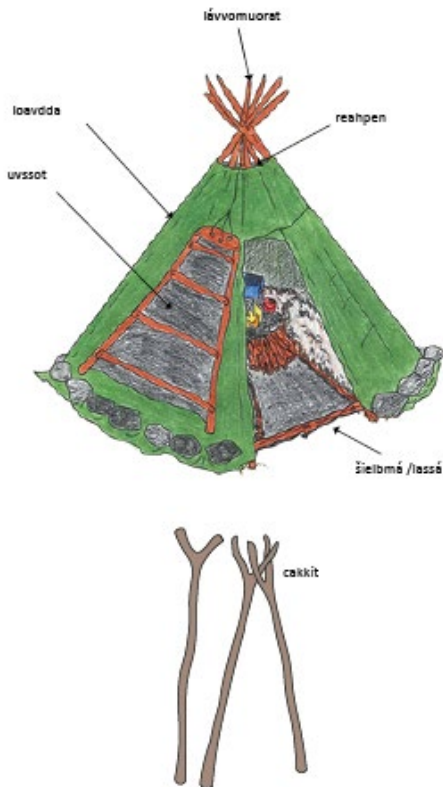
ULBMIL LEA AHTE OAHPPIT GALGET

- dovđahit veaháš mo árbevirolaš lávu latnjaortnet ja atnu lea
- doaimmalmahttit giela spealuid ja sátnekoarttaid veagas
- gullat máidnasiid ja mitalusaid sámegillii

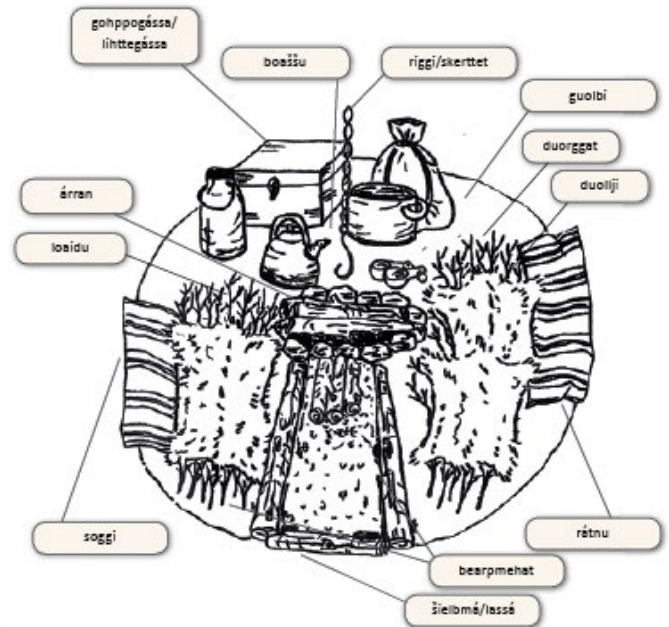
>>>

Lávvu lea maid vuogas čoahkkananbáiki jus dálki lea heittot, dahje lea «joavdelasvuoha». Dáppe sáhttet oahppit sártnodit meahcceskuvlla birra, gullat máidnasiid ja mitalusaid, speallat breahhtaspealuid dahje memory, dahje bargat sátnebánjkokoartaiguin mat gullet fáddái.

Lávostallan

Lávus

DOAIBMA/FÁDDÁ

Dolastallan

Ovdabargu/Ávdnasat

Leiraskuvlla dahje fáddábeivvi (-beivviid) lágideami diibmoplána berre čálihuuvot, laminerejuvot ja hengejuvot dollasadjái, mii lea lunddolaš čoahkkananbáiki. Diibmoplána oažžu leat sihke sámegillii ja dárogillii.

Meahcceskuvllas-plánša ja sátnelistu *Goahtesaji barggut ja doaimmat váris* berrejit maid hengejuvot nu ahte váhnemat, geat háliidit veahkehit, oahppit ja oahpaheadjit oidnet daid.

Jus lea plánejuvonn ahte boarráset oahppit galget drámatiseret *Dolastallan* mitalusa, ja ovdanbuktit dan nuorat ohppiide, de heivešii bures lohkat ja háleštit mitalusa birra ohppiiguin ovddalgihtii, nu ahte dovdet sisdoalu.

ULBMIL LEA AHTE OAHPPIT GALGET

- oahppat sániid maid dárbbáša dolastallamis
- oahppat álkis cealkagiid fáddái

Áigejuvonn sátnit: Geahčas illustrerejuvonn sátnelisttu gihppaga siiddus 6 dahje *Meahcceskuvllas*-plánššas.

Áigejuvonn cealkagat:

- Maid mii dárbbášit go galgat dolastallat?
- Mii dárbbášit geđggiid, bessiid, muoraid ja riššaid.
- Sáhtátgo viežžat ...?
- Gii gille viežžat ...?
- Gilletgo viežžat ...?
- Gii sáhttá...?
- Mon gillen.
- Mon in gille.

Giellabarggahanguoigalusat

Go galgat dolastallat, de sáhttit háleštit das maid dárbbášit go galgat dola dahkat. Mii sáhttit vuosehit mas mii sárđnut nu ahte čujuhit, čájehit dahje viežžat dan mas hupmat. Dainna lágiin čielgá buorebut ohppiide maid mii oaivvildit.

Várut barggahit ohppiid nu ahte jearat gažaldagaid sámegillii, gearddut gažaldagaid mángii. Jeara seammá gažaldagaid dárogillii jus lea dárbu.

Čielga dolastallanbargu sáhtta leat čohkket ohppiid jovkui mii galgá dahkat dola. Barggaha ohppiid nu ahte jearaha sis dihtetgo maid dárbbáša go dola galget dahkat, ja bivdá sin dan viežžat. Bálká sáhtta leat ahte besset márffiid bassit dolas.

Dát bargobihtta sáhtta maid leat bargobihtta luonddubálgá várás.

DOAIBMA/FÁDDÁ**Goahtesajis****Ovdabargu/Ávdnasat**

Ane fal sátnebánjkokoarttaid sadjosis.

Giellabarggahanguoigalusat

Dan botta go mii leat čoahkis dola birra, de sáhttit sártnodit das mii goahtesajis lea, gos hivessegat leat jna. Dát sáhttet leat lunddolaš hálešteamit, dahje plánejuvvon aktiviteahhta. Sáhttet háleštit guoktin dahje smávva dahje stuorra joavkun. Sáhtta barggahit ohppiid nu ahte jearaha sámegillii. Gearddut fal jearaldagaid mángii. Jeara seammá jearaldagaid dárogillii jus lea dárbu.

DOAIBMA/FÁDDÁ**Lávkkas****Ovdabargu/Ávdnasat**

Ane sátnebánjkokoarttaid sadjosis, dahje «čájehanlávka» man sisa oahpaheaddji lea coggan dábálaš biergasiid beaivemohki dahje idjadanmohki várás.

Giellabarggahanguoigalusat

Dola birra dahje lávus sáhtta sártnodit das mii mis lea lávkkas. Dát sáhttet leat lunddolaš hálešteamit, dahje plánejuvvon aktiviteahhta. Sáhttet háleštit guoktin dahje smávva dahje stuorra joavkun. Barggat ohppiid nu ahte jearahat sámegillii. Gearddut fal jearaldagaid mángii. Jus oahpaheaddji vállje atnit fysalaš lávka ovdamearkan, de roggá ovttá ja ovttá biergasa lávkkas ja jearrá mii dat lea, makkár ivdni das lea jna. Jeara seammá jearaldagaid dárogillii jus lea dárbu.

Dás sáhtta atnit sátnebánjkokoarttaid dahje *Meahcceskuvllas*-plánšša veahkin oažžut ohppiid geavahit giela.

ULBMIL LEA AHTE OAHPPIT GALGET

- máhttit sániid mat mitalit mat goahtesajis leat
- oahppat ovttagardánis cealkagiid fáddái

Áigeovdilis sánit: Geahčas illustrerejuvvon sátnelisttu gihppaga siiddus 6 dahje *Meahcceskuvllas*-plánššas.

Áigeovdilis cealkagat:

- Mii dát lea?
- Mat dát leat?
- Mii/mat lea/t goahtesajis?
- Goahtesajis lea/t ...
- Mital maid oainnát goahtesajis.
- Gos du lávvu lea?
- Makkár ivdni das lea?
- Gos hivesset leat?
- Muite fal bassat gieđaid!
- Dál lea boradanboddu!
- Maid don borat?
- Mon boran ...
- Maid don siđat?
- Mon siđan ...
- Giitu biepmu ovddas!
- Sáhtátgo veahkehit mu?

ULBMIL LEA AHTE OAHPPIT GALGET

- oahppat sániid mat mitalit mat goahtesajis leat
- oahppat ovttagardánis celkagiid fáddái

Áigeovdilis sánit: Geahčas illustrerejuvvon sátnelisttu gihppaga siiddus 6 dahje *Meahcceskuvllas*-plánššas.

Áigeovdilis cealkagat:

- Gos du lávka lea?
- Makkár ivdni dás lea?
- Mii dus lea lávkkas?
- Mat dus leat lávkkas?
- Lávkkas lea/t ...
- Leago dus ... lávkkas?
- Lávkkas mus leat fáhcat, ullobáidi, nohkkanseahkka, niesti, niibi, guksi ...

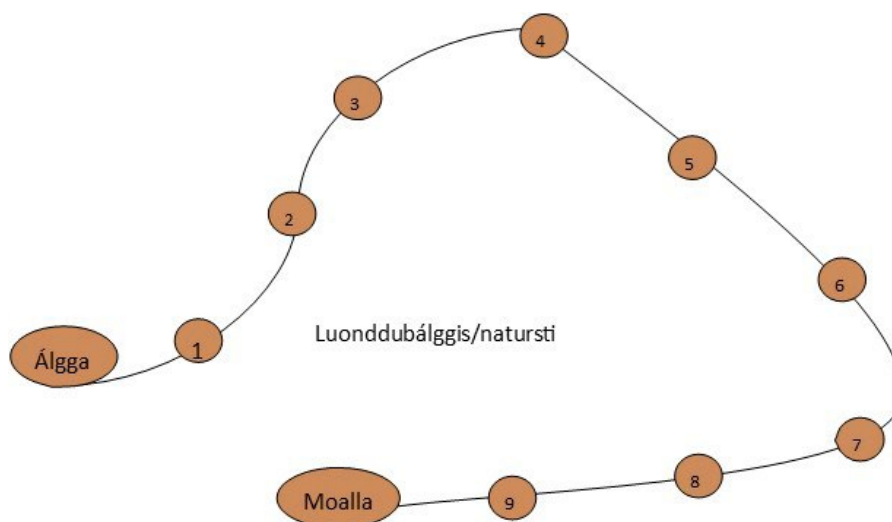
DOAIBMA/FÁDDÁ**Luonddubálggis****ULBMIL LEA AHTE OAHPPIT GALGET**

- dovdát/máhttit lottiid/šattuid/elliid namaid

Ovdabargu/Ávdnasat

Dán aktivitehtii liikojit eanaš oahppit hui bures. Aktiviteahtta ferte plánejuvvot bures ovddalgihtii. Oahppit barget smávva joavkkuin (4-5 oahppi) čoavdin dihtii iešguđegelágan bargguid. Ulbmilat ja áigejuovdilis frásat leat dan duohken mo hoidu čađahuvvo – danne sáhtta dás dušše hui obbalaččat sátnádit ovddalgihtii.

Luonddubálggis sáhtta lágiduvvot dušše teorehtalaš bargobihtáiguin, dahje teorehtalaš ja praktihkalaš bargobihtáid ovttastemiin. Praktihkalaš bargobihtát gáibidit ahte lágidettiin leat lasi resursaolbmot doaimmas.

Detálljaplánen ja čađaheapmi lea maddái dan duohken mo oahppiyoavku lea oktiibiddjojuvvon.

Dáppe bohtet bargobihtáevttohusat mat sáhttet adnojuvvot luonddubálgás. Bargobihtát ja válddahasat gos iešguđege boasta lea, ferte heivehuvvot báikái gos dáhpuhuvvá.

Giellabarggahanguoigalusat**A: Go leat dušše sámegielloahppit joavkkus:**

Ovddalgihtii ráhkada bagadusaid ja bargobihtáid sámegillii, muhto dat eai galgga beare váddásat.

B: Seahkálás oahppiyoavkkut: (sihke sámi ja dáru)

Berre ráhkadit gihpu mas leat bargobihtát/bagadusat dárogillii ja seammát sámegillii. Ovttasbargojoavkkut berrejit leat «buhtes» giellajoavkkut, ja sámegielloahppit berrejit oažžut bargobihtáideaset ja bagadusaideaset sámegillii.

>>>

C: Hui hárve sámegielloahppit dárogieljoavkkus:

Dás sáhttá geavahit dárogielhoiddu vuolggasadjin, muhto sámegielloahpaheaddji berre čuovvut «su» ohppiidis ja geavahit sámegiela njálmálaččat iešguđege boasttas.

DOAIBMA/FÁDDÁ**Biebmu***Iđitbiebmu**Boradanboddu**Gaskabeaivvit**Eahketbiebmu***Ovdabargu/Ávdnasat**

Olmáivákki skuvllas lea álo 9. luohkás ovddasvástádus málestit buohkaide geat leat meahcceskuvllas mielde. Vuosttas beaivvi lea dábálaččat «mátkemális», dalle lea buot oassálastiin aldeset mielde buot ráhkadanávdnasat, ja de leat 9. luohká oahppit geat ráhkadit borramuša. Nuppi beaivvi láve skuvla fállat mállása – váris vuššojuvvo dábálaččat bohccobiergu man báikkálaš boazosámiin leat oastán, ja muhtimin leat lihkkohan oastit jávreguoli man 9. luohká oahppit leat ráhkadan.

Smávvaskuvllas sáhttá mis maid leat biebmu fáddán. Mii sáhttit háleštit biepmus man borrat, dahje ráhkadit ieža iđitbiepmu, beaivebiepmu dahje eahketbiepmu.

Mii leat čohkken muhtin álkis biebmorávvagiid maid sáhtti-behtet atnit jus háliidehpet ráhkadit borramuša ovttas nuoramus ohppiiguin. Biebmorávvagiid gávnnat [dáppe](#).

Giellabarggahanguoigalusat

Borademiin sáhttit háleštit das makkár borramuš ja niesti mis lea mielde, leago mis borranmiella dahje goiku, maid háliidit birrat ja juhkat jna. Jeara gažaldagaid maida oahppit sáhttet geahččalit vástidit.

Nuoramusaide sáhttá leat buorre gullat gažaldagaid sihke sámegillii ja dárogillii. Gearddut ánnas moanaid gerddiid sámegillii, ovdal go dárbbu mielde jearat seammá gažaldaga dárogillii. Ii leat oaivil ahte oahppit galget oahppat buot sániid ja frásaid, muhto dovdáhit gažaldagaid ja máhttit vástidit eaŋkalit.

Dát sáhttet leat sártnodeamit mat leat lunddolaččat, dahje plánejuvvo bargobihtát, dahje goappašagat.

ULBMIL LEA AHTE OAHPPIT GALGET

- oahppat sániid ja álkis cealkagiid mat gullet borademiide

Áigeguovdilis cealkagat:

- Makkár biebmu dus lea lávkkas?
- Mus leat ...
- Leatgo nelgon?
- Leatgo ...?
- De lean./In leat.
- Maid don siđat?
- Mon siđan ...
- Siđat go ...?
- De siđan.
- Maid don jugat?
- Mon jugan ...
- Maid don borat?
- Mon boran
- Liikotgo ...
- Mon liikon ...
- Sáhtátgo saddet munnje ...
- Giitu biepmu ovddas!
- Dearvuohta!/Eale dearvan!/Šatta falli!

DOAIBMA/FÁDDÁ**Lávlagat ja stoahkan****Ovdabargu/Ávdnasat**

Mis leat álo ovttarattatlávlumat ja stoahkanbottut main ceahkit leat seahkálassii go leat meahcceskuvllas. Mánngga oahppi mielas leat stoahkandiimmut, main boarráseamos ohppiin lea ovddasvástádus stoagahit ja guoimmuhit nuorabuid, meahcceskuvlla suohttaseamos doaimmaid gaskkas. Dakkár doaimmat fertejit plánejuvvot ovdal go meahcceskuvla dollojuvvo.

Gaska- ja nuoraidceahki oahppit juhkkjuvvojit joavkkuide ja ožžot veaháš áiggi skuvllas plánet makkár aktivitehtain sii háliidit ovddasvástádusa. Mii lávet dadjat ahte juohke joavku galgá plánet ja ráhkkanahitit uhimus golbma aktivitehta. Molssaevttolaččat sáhttet oahpaheaddjit plánet iešguđetgelágan aktivitehtaid.

Organiseren ja hoidu lea dan duohken man galle oassálasti leat, ja mo oahppijoavku lea oktiibiddjuvvon giela ja agi dáfus.

Dolastallan muiitalus lea engelas máidnasa *The little red Hen* eará láhkai sátnáduvvon veršuvdna. Dan gávnnat [dáppe](#). Dát muiitalus heive bures gaskaceahki dahje nuoraidceahki ohppiidde hárhjallat ja dramatiseret smávvaskuvlla sámegiellohppiid várás.

Eará stoagus- ja aktiviteahhtaevttohusat mat heivejit giellahárjehusaide ja giellabarggahusaide:

Áddestallanstohkosat, Tante Knute, Kima stoagus, Slå på ring, Bierdna nohkka, Vealgi, Stiv heks, Háia boahdá, Rukses čuovga, Bro, bro brille

Dá leat soames dábálaš stohkosa ja aktivitehta mat veaháš heivehusain sáhttet adnojuvvot giellahárjehussan:

Haija boahdá

Dá sáhtta álkis heivehusain dahkat oahpes stohkosa eará stoagusin dan mielde maid háliida hárhjallat:

Návdi boahdá stohkosis sáhtta ovdamearkan hárhjallat ja geardduhit elliid namaid (ovdamearkan: buoidda, sáhpán, goddesáhpán, boazu jna.). *Bivdi boahdá* stohkosis sáhtta seamma láhkai hárhjallat lottiid ja elliid namaid maid sáhtta bivdit (ovdamearkan: rievssat, ealga ja njoammil).

ULBMIL LEA AHTE OAHPPIT GALGET

- geavahit giela iešguđetgelágan oktavuodain
- leat mielde dahje guldalit dramatiserema
- oahppat muhtin sámi lávlagiid

Lávllaevttohusat leat gávdnamis
Lávlagat ja hoahkamat

Jus háliida ohppiid oahppat sáivaguliid sámi namaid, de sáhtta Hávga boahtá stohkosis hárjehallat guolenamaid (ovdamearkan rávdu, dápmot, njáhká ja čuovža). Sáivaguolenamaid gávdna-behtet plánššas [Sáivaguolit](#).

Bierdna nohká

Okta oahppi galgá leat guovža, ja nuppit oahppit dahket gierddu su birra gii veallá eatnamis ja dahká oadđin. Oahppit gierddus lávlot *Bierdna nohká*, ja go lávlla nohká, de njuike guovža gilju čuoččat ja dohppe gitta nuppi oahppi. Son gii fáhtehallá, beassá leat guovža.

Kima stoagus

Dát lea muitánstoagus man sáhtta geavahit oahppat/geardduhit sániid, ja seammás hárjehallat visuála muittu. Dá lea evttohus mii heive 3-6 oahppi jovkui: Bidjet muhtin sátnebánjkooartta, dahje fysalaš dávvira, ovdamearkan hálggu, geađggi, niibbi, bastte, gohpu jna. čohkkánvuloža ala. Mađe eanet koarttat dahje dávvirat, dađe váddáseabbon šaddá. Čujut dávviriidda, daja sániid ja gearddut dassáži go buohkat máhttet daid. Bija ohppiid mannat oanehis viehkanmohkkái, ja jávkat dan botta ovttá koartta dahje dávvira. Go bohtet fas ruoktot, de galget dadjat sámegeinma dávviris mii váilu. Gii máhtta dan ovddimus, beassá dalle fas välljet dávvira man jávkada. Jus dávviriid sirddaša dađistaga, de šaddá váddáseabbon. Lonut muhtin sániid maŋŋa go golbma-njeallje vuoru leat mannan.

Sátnestáfeahhta

Dát lea aktiviteahhta mas oahppit ohppet/geardduhit sániid ja seammás hárjehallat muittu. Oahppit juhkkovvojit smávva luohkáid gaskasaš joavkkuide main leat 3-4 oahppi guhtesnai. Dás heive váldit mielde ovdaskuvlamánáid, jus sii leat mielde mátkkis. Olmmáivákki skuvllas ožžot 4. luohká oahppit ovddasvástádusa oahpahit ovdaskuvlajoavkku, 1., 2. ja 3. luohká, ohppiide dihto sániid. Sánit mat galget ohppojuvvot, sáhttet ovdamearkan leat elliid, lottiid dahje murjiid namat, dahje sánit gihppaga illustrerejuvvon sátnelisttus.

4. luohká oahppit berrejit bures ráhkkanan dása skuvllas.

Oahppit geat leat ožžon bargun leat «oahpaheadjin», čuoččastit veahá gaska eret joavkkuin geat leat biddjojuvvon čuožžut maŋŋálaga. Sii ožžot roahkka čálistit sániideaset lihpuide maid váldet mielde vái muitet daid. Iešguhtege joavku vázzá/viehká 4. luohká oahppi lusa gii galgá oahpahit sidjiide sámegeisáni. Go oaivvildit iežaset máhttit sáni, de vázzet/vihket oahpaheadji lusa gii máhtta sámegeiela ja dadjet sutnje sáni sámegeillii (ja mii dat lea dárogillii). Dasto čuoččastit ráiddu maŋjimužžii, ja välljejit ođđa oahppi geas lea ođđa sátni boahhte hávi go lea sin vuorru fas. Dás lea deatálaš ahte leat doarvái rávisolbmot geat «holdejit joavkkuid», ja geat dorjot nuorra oahpahedjiiid.

>>>

Land art/Dáidda luonddus

Oahppit galget dahkat dáidaga ávdnasiin maid gávdnet luonddus. Sii sáhttet ovdamearkan ráhkadit gova dahje bácci. Sáhttet bargat okto dahje guoktin/smávva joavkun. Govva dahje bázzi man ráhkadit, galgá gullat meahcceskuvlla fáddái. Go leat geargan, de sáhttá iešguhtege oahppi/joavku mitalit earáide maid lea ráhkadan. Muitalettiin sii atnet nu eatnat sámegealsániid ja frásaid go máhttet.

Dá lea liñka govvaráidui mii soaitá leat oaivadeaddji: <http://www.fantasifantasten.no/index.php?news&nid=41>

Savkkastallanstoagus:

Oahppit čužžot gierdun, ja oahpaheaddjis lea mielde gubá sátneohppankoarttat, dahje elliid ja/dahje lottiid govat mat leat ráhkaduvvon ealli- ja loddeplánšša vuodul. Okta oahppi geassá koartta dahje gova. Jus govas lea ovdamearkan *bižus*, de galgá oahppi savkalit «*Mon lean bižus*» lagamus oahppái iežas olgešbealde, ja nubbi savkala dán fas oahppái gii lea su olgešbealde. Nu jotket dassáži go mañimuš oahppi lea beassan gullat sáni ja son dadjá dan jitnosit. Jus leat olu oahppit joavkkus, de sáhttá juohkit joavkku nu ahte kártá heivvolaš lohku oahppit juohke gierddus. Dás hárjehallet sihke guldalit, áddet ja gaskkustit álkis dieđáhusaid.

Dáin liñkkain leat lasi olgostoagusevttohusat:

http://www.uteskoleveven.no/uteaktiviteter/uteleker.asp?Data_ID_Article=169&Data_ID_Channel=1

<http://www.calliidlagadus.org/Manaidgardi/assets/stoagusban-ku.pdf>

Giellabarggahanguoigalusat**A: Go leat dušše sámegeioahppit joavkkus:**

Buot stohkosat, lávlagat ja aktivitehtat berrejit leat sámegeilli.

B: Seahkálás oahppijoavkkut: (sihke sámi ja dáru)

Berre čohkket sámegeiohppiid ovttá dahje mángga jovkui, ja diktit sin plánet aktivitehtaid guđet guimmiide dahje nuorat ohppiide geain lea sámegeilla.

C: Hui hárve sámegeioahppit dárogeioavkkus:

Oahppi(t) berre(jit) beassat váldit oasi stohkosiidda ja aktivitehtaide ovttas «earáiguin», dasgo sosiálavuohta lea deatalaš meahcceskuvllas – olmmoš oahppá plánet ovttá dahje mángga aktivitehta man buohkat čađahit sámegeilli (maiddái oahppit geain ii leat sámegeilla).

DOAIBMA/FÁDDÁ**Sámi báikenamat****Ovdabargu/Ávdnasat**

Sámi báikenamain gávdnat eatnat dieđuid luonddu ja kultur-historjjá birra.

Válddes mielde kárta mii čájeha guovllu gos dii lehpet. Kárttas galget leat sámi báikenamat. Jus ii gávdno heivvolaš kárta mas leat sámi báikenamat, de sáhtta ieš sárgut álkidahttojuvvon kárta.

Guorahala gávdnojitgo mitalusat mat gullet báikenamaide.

Giellabarggahanguoigalusat

Váldde ohppiid mielde mátkkážii gohttenguovllu birra jus leat sámi namat váriin, njárggain, jávriin dahje eará báikkiin lagas-guovllus.

Jus leat mitalusat mat gullet iešguđege báikenammii, de sáhtta dáid áinnas mitalit ohppiide.

Burre lea jus oahppit besset imaštallat manne ja mo sámi báikenamat leat šaddan.

DOAIBMA/FÁDDÁ**Njoarosteapmi****Ovdabargu/Ávdnasat**

Jus dát aktiviteahhta galgá lihkestuvvat, de dárbbášuvvojit biergasat maiguin čájeha njoarosteami; suohpan, bohcco-čorvošat «bállahin», ja resursaolmmoš gii lea hárlánan njoarosteaddji gii sáhtta čájehit ja mitalit njoarosteami birra.

Dát aktiviteahhta sáhtta maiddá leat oassi luonddubálgá bargo-bihtás.

Giellabarggahanguoigalusat

Resursaolmmoš mitala ja čájeha njoarosteami sihke dárogillii ja sámegillii. Dasto besset oahppit geahččalit njoarostit.

ULBMIL LEA AHTE OAHPPIT GALGET

- oahppat muhtin dihto báikenamaid
- oahppat muhtin luonddunama-husaid (ovdamearkan: várri, jávri, johka, njárga)

ULBMIL LEA AHTE OAHPPIT GALGET

- dovdáhit veaháš manne ja mo sámit geavahit suohpana

DOAIBMA/FÁDDÁ**Šattut****ULBMIL LEA AHTE OAHPPIT GALGET**

- oahppat/geardduhit várrešattuid namaid
- ráhkadit čájáhusa

Ovdabargu/Ávdnasat

Váldde mielde kláddagirjji man sisa beassabehtet deaddit šattuid, ja veahá stargaset árkkaid A5 dahje A6 formáhtas, skieraid ja kontáktabáhpára.

Ane šaddoplánšša ja vejolaš šaddočkakkáldatgirjjiid sadjosis.

Šaddočkakkáldat: Lukkari, Toivo og Heikkiarmas Lukkari, 1992: *Šattut Sámis*. Davvi Girji o.s.
Olsen, Ingunn, 2011: *Šattut*. Iđut.

Váldde mielde muorjeskáluid dahje juoidá maidda murje.

Giellabarggahanguoigalusat

Barget ruktáanaliissain, dahje vázzet mohki gohttensaji birra ja ohcet šattuid maid váldibehtet mielde skuvlii.

Atnet šaddoplánššaid ja šaddočkakkáldaga gávnnahit šattuid šlája maid gávdnabehtet. Šaddoplánššaid gávdnabehtet [dáppe](#).

Gávdnabehtetgo sihke sámi ja dáru namaid šattuide? Vállje-
jehket 5-6 iešguđetgelágan šattu maid váldibehtet mielddádet.
Vuogas lea bidjat šattuid deaddagassii vái goiket veaháš ovdal
go bidjabehtet kontáktabáhpára sisa.

Skuvllas sáhttibehtet ráhkadit šaddočájáhusaža. Dát lea bargo-
bihtá mii bohtá fas gaskaceahkis, muhto dalle stuorát viido-
dagas ja eambo šattuiguin.

Jus leat muorjjit guovllus, de lea murjenmohkki buorre liiba
oahppat muorjenamaid. Oahppit sáhttet ráhkadit muorje-
measttu duolbaláibbiide dahje hávvarbuvrui jus dát leat
plánejuvvon eahketbiebmun.